

تأثیر سیاست‌های اتخاذ شده در اجرای قوانین بر تولید و هزینه تمام شده گندم در سال ۱۳۹۰

کد موضوعی: ۲۵۰

شماره مسلسل: ۱۰۸۴۸

خردادماه ۱۳۹۰

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۱	مقدمه
۳	۱. بررسی وضعیت تولید و مصرف گندم در کشور
۱۴	۲. بررسی نحوه اجرای قانون قیمت خرید تضمینی در خصوص محصول گندم
۲۱	۳. بررسی اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر هزینه تولید گندم
۲۴	۴. بررسی کیفیت گندم‌های تولیدی در بخش کشاورزی
۳۳	تحلیل و نتیجه‌گیری
۳۸	پیشنهادها
۳۹	منابع و مأخذ

تأثیر سیاست‌های اتخاذ شده در اجرای قوانین بر تولید و هزینه تمام شده گندم در سال ۱۳۹۰

چکیده

تنظیم بازار محصولات کشاورزی، مستلزم توجه به تأثیر تغییرات عوامل اقلیمی، ساختار تولید، بازار و سیاست‌های حمایتی وضع شده برای این محصولات است. لذا نقش قیمت تضمینی، میزان تولید، میزان واردات، میزان صادرات، الگوی مصرف و دیگر عوامل مؤثر بر تولید و یا بازار، حائز اهمیت است. این مطالعه ابتدا به شرایط حاکم بر تعیین قیمت، نحوه تعیین قیمت و قیمت تعیین شده در مورد کالای استراتژیک گندم پرداخته و سپس با بررسی دیگر سیاست‌های اتخاذ شده در خصوص محصول گندم، هزینه‌های تولید و تبعات ناشی از آن را در سال جاری و سال آینده مورد بررسی قرار داده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که تولیدکنندگان گندم در سال ۱۳۹۰ به علت تعیین قیمت خرید تضمینی بدون در نظر گرفتن سود عادلانه برای تولیدکنندگان، کاهش عملکرد متأثر از خشکسالی، افزایش هزینه‌های تولید و به‌ویژه هزینه تأمین آب ناشی از اجرای قانون هدفمندکردن یارانه‌ها و تغییر در جدول پاکی گندم، با کاهش درآمد قابل ملاحظه‌ای روبرو شده‌اند. نتایج گزارش نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین بحث کارشناسی با قیمت تعیین شده وجود دارد که در نهایت کشاورز و تولیدکننده را با مشکلات جدی مواجه کرده و تغییرات قیمت در بازار خوراک دام نیز به جانشینی گندم به عنوان خوراک دام کمک کرده و امنیت غذایی کشور را در حال و آینده دچار مخاطرات جدی خواهد کرد.

مقدمه

چیزهایی که ما به آن اهمیت می‌دهیم خودکفایی در مواد اساسی کشاورزی است یعنی امنیت غذایی^۱. گندم مهمترین کالای اساسی و راهبردی زراعت ایران محسوب می‌شود که در امنیت غذایی کشور نقشی بی‌بدیل دارد. سال ۱۳۸۸ از نظر اقلیمی یک سال نرمال برای کشاورزی ایران بود. در این سال تولید محصولات زراعی ایران به حدود ۶۴/۵ میلیون تن رسید که ۲۱ درصد آن مربوط به تولید گندم بود. تولید محصولات به‌صورت دیم در سال ۱۳۸۸ بالغ بر ۶ میلیون تن بوده که ۶۸

درصد آن را گندم به خود اختصاص داده است. از کل سطح زیر کشت زراعت آبی در ایران ۴۰ درصد مربوط به گندم آبی است و ۵۴ درصد از کل کشت دیم نیز مربوط به گندم می‌باشد، لذا گندم کالایی است که در درآمد و تأمین زندگی زارعین و روستاییان کشور نقش بسیار مهمی را دارد.

بررسی سال‌های اخیر نشان می‌دهد که مصرف سرانه و خوراکی گندم در ایران به‌طور متوسط برای جوامع شهری و روستایی ۱۶۰ کیلوگرم است که با احتساب جمعیت ۷۵ میلیونی نزدیک به ۱۲ میلیون تن گندم مورد نیاز بخش مصرف خوراکی کشور بوده است.

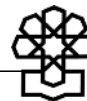
به‌طور متوسط بیش از ۷۰ درصد از پروتئین و ۶۰ درصد از کل کالری دریافتی هر فرد ایرانی از فرآورده‌های غلات و به‌طور عمده از طریق مصرف نان و محصولات خمیری (ماکارونی) تأمین می‌گردد. براساس آمار موجود ۴۳ تا ۵۸ درصد کالری مورد نیاز جوامع شهری و روستایی از طریق مصرف نان تأمین می‌شود و اساساً هدف از تولید گندم در کشور، تأمین نان مورد نیاز مصرف جامعه به‌عنوان اصلی‌ترین ماده غذایی در تغذیه افراد جامعه است.

در این خصوص، همه‌ساله سیاست دولت، تلاش جهت افزایش تولید گندم در کشور و تأمین کسری تولید با وارد کردن آن و تخصیص مبلغ هنگفتی از بودجه سالیانه به‌عنوان یارانه در سیستم تولید نان بوده است.

در این راستا قانون خرید تضمینی وضع گردید و چنان که از مفاد قانون خرید تضمینی مستفاد می‌شود این قانون در جهت حمایت از تولیدکنندگان و ایجاد تعادل در هزینه‌های تولید و درآمدهای کشاورزان وضع شده است لذا در تعیین قیمت تضمینی ضمن در نظر گرفتن هزینه‌های تولید، سود عادلانه‌ای را نیز برای تولیدکننده در نظر گرفته می‌شود. ضمناً هدف این قانون خارج کردن مازاد نیاز بازار از طریق خریدهای دولتی است تا از ناعادلی بازار و کاهش قیمت‌ها و ضرر تولیدکنندگان جلوگیری کند.

اتکا به واردات گندم، واجد مسائل سیاسی اقتصادی متعددی است و تحریم‌های اقتصادی در این زمینه، می‌تواند بر سلامت جامعه تأثیرگذار باشد. لذا برای حفظ امنیت غذایی کشور، ضروری است که مبنای سیاستگذاری در ارتباط با گندم، بر تولید و نه بر واردات قرار داده شود.

گزارش پیش‌رو، ابتدا به شرایط حاکم بر تعیین قیمت و سپس نحوه تعیین قیمت در مورد کالای استراتژیک گندم و قیمت تعیین شده آن می‌پردازد و تبعات آن را در سال جاری و سال آینده بررسی نموده است.

۱. بررسی وضعیت تولید و مصرف گندم در کشور

الف) بررسی شرایط اقلیمی و وضعیت تولید در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰

در سال جاری میانگین کل بارش در کشور تا اواخر خردادماه برابر ۱۸۱ میلیمتر بوده که نه تنها نسبت به میانگین بارش بلندمدت (۲۳۸ میلیمتر)، بلکه نسبت به سال گذشته نیز کاهش محسوسی پیدا کرده است و بیشتر مناطق کشور با پدیده خشکسالی روبرو شده است. هر چند که در بهمن ماه و اسفندماه مقدار بارش از میانگین بلندمدت بیشتر بود، اما انتظارات مبنی بر وقوع بارش‌های چشمگیر به وقوع نپیوست و در فروردین ماه باز هم بارش دریافتی به مانند مهرماه تا دی ماه بسیار کمتر از بارش بلندمدت بود.

بررسی آمارهای هواشناسی نشان می‌دهد که خشکسالی پیش آمده در سال ۱۳۹۰ هرچند به شدت سال ۱۳۸۷ نیست، اما در نهایت می‌تواند تأثیر معناداری بر روی تولیدات کشاورزی خصوصاً دیم داشته باشد.

آمارهای رسمی سازمان هواشناسی نشان می‌دهد که در هر ۶ حوزه آبریز ایران میزان بارندگی هم نسبت به متوسط ۳۰ ساله و هم نسبت به بارندگی سال گذشته افت داشته است. متوسط افت بارش در کل کشور نسبت به میانگین ۳۰ ساله حدود ۲۴ درصد و نسبت به سال قبل حدود ۲۱ درصد بوده است. متوسط افت بارش سه حوزه دریای خزر، خلیج فارس و دریاچه ارومیه که از مهمترین جایگاه تولید گندم دیم و آبی به شمار می‌روند حدود ۲۰ درصد بوده است که تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تولید گندم کشور خواهد داشت.

جدول ۱. تولید، سطح زیر کشت و عملکرد گندم از سال ۱۳۷۸ تا سال ۱۳۸۹

سال زراعی	بارش (mm)	تولید (تن)	عملکرد دیم (کیلوگرم)	عملکرد آبی (کیلوگرم)	سطح زیر کشت دیم (هکتار)	سطح زیر کشت آبی (هکتار)	جمع سطح زیر کشت (هکتار)
۱۳۷۸	۱۹۵/۳	۸۶۷۳۱۹۷/۵۳	۵۹۲/۵۳	۳۱۹۴/۸۳	۲۴۸۵۲۳۳	۲۲۵۳۸۳۴	۴۷۳۹۰۶۷
۱۳۷۹	۱۴۸/۳	۸۰۸۷۷۵۵/۶۴	۷۰۱/۲۷	۲۷۸۷/۶	۲۹۳۸۶۵۳	۲۱۶۲۰۶۴	۵۱۰۰۷۱۷
۱۳۸۰	۱۸۱/۶	۹۴۵۸۶۱۷/۱۴	۸۳۱/۶۶	۳۰۵۴/۱۲	۳۳۷۵۲۳۱	۲۱۷۷۹۰۱	۵۵۵۳۱۳۲
۱۳۸۱	۲۵۴	۱۲۴۵۰۲۴۱/۵	۱۰۶۸/۶	۳۵۸۸/۹۴	۳۹۴۷۰۰۴	۲۲۹۳۸۴۴	۶۲۴۰۸۴۸
۱۳۸۲	۲۴۶/۷	۱۳۴۳۹۵۶۴/۶	۱۱۸۰/۵۳	۳۶۲۹/۰۶	۴۰۱۰۸۰۰	۲۳۹۸۶۰۶	۶۴۰۹۴۰۶
۱۳۸۳	۲۴۲/۷	۱۴۵۶۸۴۸۰/۲	۱۱۸۷/۴۲	۳۸۲۷/۲	۴۰۵۷۶۸۸	۲۵۴۷۶۳۲	۶۶۰۵۳۲۰
۱۳۸۴	۲۸۵/۹	۱۴۳۰۷۹۶۹/۶	۱۰۰۴/۳۳	۳۷۸۵/۹۸	۴۳۱۶۶۱۴	۲۶۳۴۱۰۶	۶۹۵۰۷۲۰
۱۳۸۵	۲۱۳/۴	۱۴۶۶۳۷۴۵/۳	۱۰۸۴/۸۷	۳۷۴۵/۰۳	۴۱۷۱۹۲۳	۲۷۰۶۹۹۶	۶۸۷۸۹۱۹
۱۳۸۶	۲۸۵	۱۵۸۸۶۶۰۸/۵	۱۱۹۶/۲	۳۸۰۱/۳۲	۴۴۴۰۳۷۲	۲۷۸۱۹۳۹	۷۲۲۲۳۱۱
۱۳۸۷	۱۲۶/۱	۷۹۵۶۶۴۷/۸۳	۴۸۹/۷۲	۲۸۵۵/۵۳	۲۹۷۳۸۱۱	۲۲۷۶۳۹۴	۵۲۵۰۲۰۵
۱۳۸۸	۱۹۹	۱۳۴۸۴۴۶۵	۱۰۷۳.۳	۳۶۷۲.۴	۴۲۰۴۳۳۲	۲۴۴۳۰۳۹	۶۶۴۷۳۷۱
۱۳۸۹	۲۲۸	۱۵۰۲۸۷۹۲	۱۳۸۰.۴	۳۴۴۷.۹	۴۴۶۳۱۹۶	۲۵۷۱۸۱۹	۷۰۳۵۰۱۵

مأخذ: دفتر فناوری آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی.

جدول نشان می‌دهد که هر ساله با تغییرات مجموع بارندگی میزان تولید نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد. که البته تأثیر آن بر روی تولید دیم بسیار مشهودتر است. البته تأثیر پراکنش بارش بر تولید گندم دیم حتی از مجموع بارش نیز بیشتر است.

آمارهای هواشناسی نشان می‌دهد که مهمترین بارش مؤثر بر روی سطح زیر کشت گندم دیم مربوط به پاییز است. سال ۱۳۸۷ که دارای کمترین بارش پاییزه قبل از سال ۱۳۹۰ می‌باشد باعث پایین آمدن ۴۴ درصدی سطح زیر کشت شد به نحوی که سطح گندم دیم در سال ۱۳۸۷ از ۴/۴ میلیون هکتار در سال ۱۳۸۶ به ۲/۹ میلیون هکتار کاهش پیدا کرد. سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ به گفته مسئولان وزارت نیرو پاییزی بسیار خشک را پشت سر گذاشته که در ۵۰ سال اخیر کم‌نظیر بوده است. بارش حدود ۱۷ میلیمتری پاییز سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ می‌تواند بیانگر افت دوباره سطح زیر کشت در سال جاری باشد.

بر اساس آمار سازمان هواشناسی سه حوزه، خلیج فارس، دریاچه ارومیه و دریای خزر که قطب تولید گندم دیم می‌باشد با متوسط کاهش ۷۰ درصدی در بارش پاییزه نسبت به متوسط بلندمدت مواجه شده است که مطمئناً تأثیر منفی زیادی بر روی سطح زیر کشت گندم دیم خواهد داشت.

در سال زراعی ۱۳۸۶-۱۳۸۷ بجز خشکسالی، سرمای سخت زمستانه نیز موجب بروز سرمازدگی شد که در میزان کاهش سطح زیر کشت دیم‌زارهای گندم نقش قابل توجهی ایفا کرد و

در سال زراعی کنونی خوشبختانه چنین مشکلی حادث نشده است، اما با توجه به مشابهت مقدار کمی بارش‌های پاییزه در سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۶ و سال زراعی جاری به نظر می‌رسد که از میزان کشت دیم به مقدار قابل توجهی کاسته شده باشد. گزارشات وزارت جهاد کشاورزی حکایت از حداقل عدم کشت ۲۰۰ هزار هکتار از گندم دیم، ناشی از کمبود بارندگی پاییزه دارد.

ب) برآورد تأثیر میزان بارش بر روی تولید دیم

بارش در سه مرحله بر روی تولید نهایی گندم دیم مؤثر است، در مرحله بارش پاییزه که مرحله استقرار گندم دیم می‌باشد کاهش بارش موجب کاهش سطح سبز گندم شده و سطح زیرکشت را کاهش می‌دهد و همچنین کاهش بارش در این زمان موجب تضعیف بوته‌های گندم و کاهش پتانسیل عملکرد گندم و در نهایت کاهش محصول خواهد شد.

جدول ۲. مجموع بارش پاییز از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰

عنوان	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
سطح زیرکشت گندم دیم (هزار هکتار)	۲۹۷۳/۸	۴۲۰۴/۳	۴۴۶۳/۲	-
بارش پاییزه (واحد میلی‌متر)	۲۱/۶	۵۸/۹	۹۳	۱۷
عملکرد (کیلوگرم)	۴۸۹/۷۲	۱۰۷۳/۳	۱۳۸۰/۴	-

مأخذ: سازمان هواشناسی کل کشور.

مرحله دوم بارش که مربوط به بارش‌های زمستانه می‌باشد موجب تأمین آب مورد نیاز گیاه برای رشد مجدد دارد و افت بارش در این زمان افت تولید نهایی را خواهد داشت. مرحله سوم بارش بارش بهاره است که تأثیر زیادی بر تولید خواهد داشت. این بارش موجب شکوفا شدن پتانسیل تولید شکل گرفته در مرحله استقرار خواهد شد. در ادامه به تفکیک بارش‌ها صورت گرفته در مقاطع مختلف آمده است.

جدول ۳. روند بارش پاییزه، زمستانه و بهاره از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰

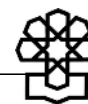
عنوان	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰
سطح زیرکشت گندم دیم (هزار هکتار)	۲۹۷۳/۸	۴۲۰۴/۳	۴۴۶۳/۲	-
عملکرد (کیلوگرم)	۴۸۹/۷۲	۱۰۷۳/۳	۱۳۸۰/۴	-
بارش پاییزه (واحد میلی‌متر)	۲۱/۶	۵۸/۹	۹۳	۱۷
بارش زمستانه (واحد میلی‌متر)	۹۰/۹	۶۲/۷	۷۴	۱۲۲
بارش بهاره (واحد میلی‌متر)	۱۳/۵	۷۴/۴	۵۸	۴۰

مأخذ: همان.

آمار هواشناسی نشان می‌دهد که سال ۱۳۹۰ با بارش حدود ۱۸۱ میلیمتری، سال خوبی برای کشاورزی ایران و خصوصاً تولیدات دیم نبوده است. گندم‌های دیم در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ در پاییز با کمبود رطوبت جهت استقرار مناسب مواجه شدند بارش زمستانه بسیار خوبی را شاهد بودیم، لذا در ابتدای رشد مجدد منابع آب خوبی را برای رشد در اختیار داشتند، ولی در ادامه و در مهمترین زمان برای تولید یعنی باران بهاره با افت نسبی مواجه شده و افت عملکرد را موجب شد. با توجه به مستندات موجود، میانگین عملکرد گندم دیم در سال جاری حدود ۸۰۰ کیلوگرم در هکتار برآورد می‌شود که نسبت به میانگین عملکرد ده‌ساله اخیر از افت ۲۰ درصدی و نسبت به میانگین سال زراعی گذشته حدود ۳۵ درصد افت عملکرد در هکتار برخوردار است.

ج) برآورد تأثیر میزان بارش بر روی تولید و سطح زیرکشت زراعت آبی

تأثیر بارش بر کشت‌های آبی با کشت دیم متفاوت‌تر است، در کشت آبی مجموع بارش نقش کلیدی را بازی می‌کند. مخصوصاً برای آن دسته از مزارعی که از منابع آبی غیر از آب چاه استفاده می‌کنند. حدود ۴۷ درصد از سطح زیرکشت گندم، آبخور چاه‌های عمیق (۳۲/۲ درصد) و نیمه عمیق (۱۴/۷ درصد) هستند که با در نظر گرفتن چاه‌های سطحی میزان سطح زیرکشت چاه‌ها حدود ۵۰ درصد برآورد می‌شود که اغلب کشاورزان متأثر از خشکسالی اقلیمی، اقدام به کاهش سطح زیرکشت در آنها نمی‌کنند و با برداشت بیشتر از آبخوان‌ها به تأمین آب این اراضی اقدام می‌نمایند، اما گاه میزان و دفعات آبیاری کاهش می‌یابد که سبب افت تولید در این گندم‌زارها می‌شود. دیگر اراضی زیرکشت آبی گندم، چشمه (۳/۶ درصد)، رودخانه (۲۵/۷ درصد)، قنات (۶/۴ درصد) و یا سطوح زیرکشت سدها (۷/۹ درصد) و سایر منابع هستند که مجموعاً حدود ۵۰ درصد کل سطح زیرکشت گندم آبی را شامل می‌شود. این اراضی، تأثیر نسبتاً معناداری را از خشکسالی و کمبود بارش می‌بینند. به نظر می‌رسد در سال جاری با توجه به خشکسالی به‌وجود آمده علاوه بر افت سطح زیرکشت با افت تولید نیز در این بخش مواجه باشیم. بررسی آمار بارش و عملکرد گندم آبی نشان می‌دهد که با توجه به شرایط بارندگی سال جاری احتمال می‌رود که بین ۱۰ تا ۱۵ درصد افت عملکرد در واحد هکتار و همچنین حدود ۵ تا ۱۰ درصد نیز افت سطح زیرکشت زراعت آبی گندم را سبب شده باشد.

د) بررسی روند تولید و واردات گندم

جدول ۴. آمار واردات و صادرات گندم سخت و سایر طی سالهای ۱۳۸۴-۱۳۸۹

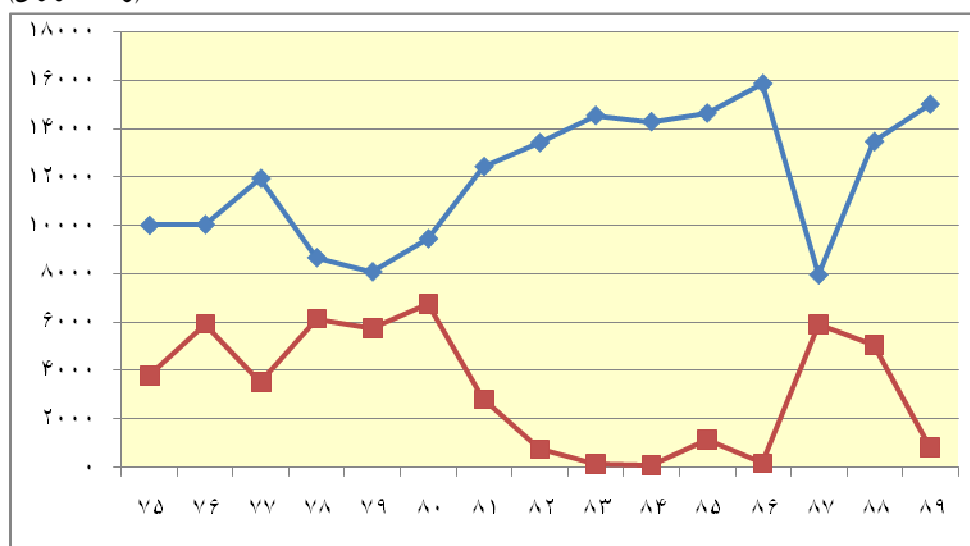
سال	واردات		صادرات		تراز تجاری	
	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)
۱۳۸۴	۱۰۵	۱۴	۰.۱۸	۰.۰۶	-۱۰۴/۸۲	-۱۳/۹۴
۱۳۸۵	۱۱۵۵	۱۹۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۱	-۱۱۵۵	-۱۸۹/۹۹۹
۱۳۸۶	۱۸۹	۳۴	۵۴۲.۳۷	۱۴۲.۳۹	۳۵۳/۳۷	۱۰۸/۳۹
۱۳۸۷	۵۹۱۹	۲۰۸۴	۰.۲۶	۰.۰۷	-۵۹۱۸/۷۴	-۲۰۸۳/۹۳
۱۳۸۸	۵۰۶۱	۱۲۶۱	۰.۰۰۰۲۵	۰.۰۰۰۲۵	-۵۰۶۱	-۱۲۶۱
۱۳۸۹	۸۶۸	۱۹۳	۵۵۵	۱۴۸	-۳۱۳	-۴۵

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

اغلب واردات گندم بر حسب میزان تولید سالیانه این محصول و ذخایر سیلوها متغیر است. در سال ۱۳۸۶ تراز تجاری گندم مثبت ۳۵۳ هزار تن بود. در سال ۱۳۸۷ به علت کاهش تولید متأثر از بروز خشکسالی و سرمازدگی، تراز تجاری گندم به ۵۹۱۹ هزار تن منفی شد.

نمودار ۱. روند میزان تولید و واردات گندم سخت و سایر طی سالهای ۱۳۷۵-۱۳۸۹

(واحد: هزارتن)

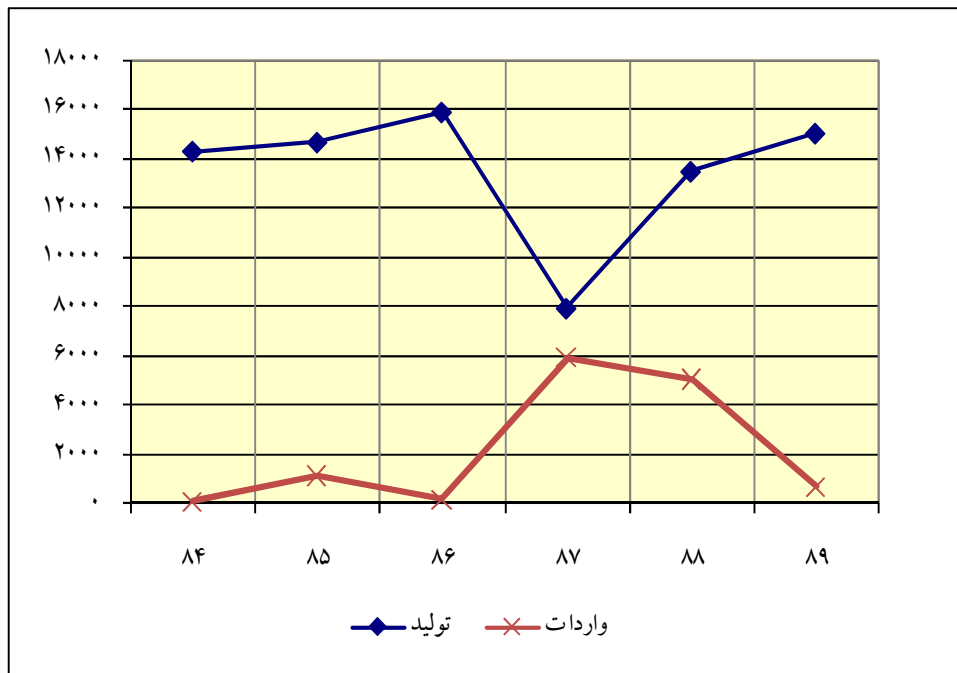

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران و دفتر فناوری آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی.

در مجموع تأثیر شرایط اقلیمی بر تولید گندم در نمودار کاملاً مشخص است تأثیر آشکارتر خشکسالی‌ها بر تولید گندم به‌ویژه به سبب وابستگی بخشی از تولید به دیمزارها را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. روند میزان تولید و واردات گندم سخت و سایر طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۹

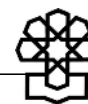
(واحد: هزارتن)

مأخذ: همان.

در گذشته نیز افزایش شدید واردات گندم مسبوق به سابقه بوده است که پس از خشکسالی و با افزایش تولید غلات در داخل کشور از میزان واردات کاسته می‌شد. اما در سال ۱۳۸۸ علیرغم افزایش میزان تولید، از میزان واردات چندان کاسته نشده و تراز تجاری گندم ۶۱-۵۰ هزار تن شد. بررسی میزان تولید و واردات انجام شده نشان می‌دهد که این واردات نمی‌توانسته با توجیه کمبود ذخایر صورت گرفته باشد. شاید بتوان بخشی از واردات گندم را (که واردات آن بیشتر دولتی است) اشتباه در سیاستگذاری ارزیابی کرد.

کشور ما در دهه‌های اخیر همواره واردکننده گندم بوده و این واردات شامل گندم دامی نیز بوده است. صادرات سال ۱۳۸۶ نیز با توجه به تولید و میزان ذخایر در سال مزبور قابل بررسی است. زیرا میزان ذخایر گندم در پایان دوره در سال ۱۳۸۵ مقدار ۱۵۴۳ هزار تن بوده است در سال ۱۳۸۹ نیز تلاش‌هایی برای صادرات گندم در جریان بوده که بیش از آنکه متأثر از افزایش تولید

داخلی گندم در سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ باشد متأثر از ذخایری بوده است که به واسطه واردات بی‌رویه به‌حدی افزایش یافته بود که شاید به‌علت واردات گندم‌های کپک‌زده (واجد آفلاتوکسین) خطر فساد آنها را تهدید می‌کرد با این شرایط و در این سال ۵۵۵ هزار تن گندم خوب از تولیدات داخلی سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ به خارج صادر و ۷۶۴ هزار تن گندم و خوراک انسان وارد شده است.

نگاهی به قیمت فوب این محصول در بازارهای جهانی، نشانگر افزایش بطئی و خزنده نرخ آن بوده که با توجه به کاهش محصول در چند کشور مهم صادرکننده گندم، تداوم این روند حتی با آهنگی سریع‌تر قابل پیش‌بینی است. زیرا در سال میلادی گذشته حدود ۲۰ میلیون تن از ذخایر جهانی گندم کاسته شده و میزان ذخایر جهانی گندم به کمتر از ۱۸۵ میلیون تن رسیده که این رقم کمترین رکورد از سال زراعی ۲۰۰۸ است.

خشکسالی و وقوع سیل در آمریکا و اروپا، تأثیر منفی شدیدی بر تولید محصولات کشاورزی داشته است. همچنین بدی آب و هوا در کانادا و روسیه و مناطق مختلف اروپا موجب کاهش شدید تولید محصولات کشاورزی شده است. در این زمینه وزارت کشاورزی آمریکا اعلام کرد وضعیت تولید گندم در آمریکا با مشکل روبرو شده است و تنها حدود ۵۴ درصد گندم بهاره آمریکا با موفقیت کشت شده است. این رقم در سال گذشته بیش از ۸۹ درصد بوده است. میزان تولید گندم فرانسه ۱۲ درصد کاهش داشته است. فرانسه بزرگ‌ترین تولیدکننده گندم در اروپا به شمار می‌رود. میزان تولید گندم آلمان نیز با کاهش ۷/۲ درصدی روبرو خواهد شد.

لذا شورای بین‌المللی غلات نیز اعلام کرد کشاورزان جهان امسال بیش از ۶۶۷ میلیون تن گندم تولید خواهند کرد. اما میزان تقاضای جهانی گندم، امسال به بیش از ۶۶۹ میلیون تن خواهد رسید. این موضوع به معنای تداوم روند افزایش قیمت گندم در سال جاری میلادی است.

قیمت جهانی گندم در یک سال گذشته، بیش از ۷۹ درصد رشد داشته است و نگرانی درخصوص سطح تولید جهانی محصولات کشاورزی در سال ۲۰۱۱ نیز مانع از کاهش چشمگیر قیمت این محصولات خواهد شد.

هـ) بررسی رابطه قیمت گندم و تأثیر آن بر تولید و مصرف گندم

جدول ۵. میزان تولید و خریدهای تضمینی گندم در سال‌های مختلف

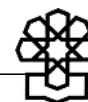
سال	تولید (هزار تن)	خرید گندم (هزار تن)	اختلاف خرید دولتی با تولید (هزار تن)	سهم از تولید (درصد)	سهم از گندم قابل عرضه* (درصد)	نرخ خرید تضمینی کیلو (ریال)
۱۳۷۴	۱۱۲۲۸	۵۹۰۲	۵۳۲۶	۵۲/۶	۷۱/۳	۳۳۰
۱۳۷۵	۱۰۰۱۵	۴۵۵۹	۵۴۵۶	۴۵/۵	۶۴/۵	۴۱۰
۱۳۷۶	۱۰۰۴۵	۴۷۷۶	۵۲۷۹	۴۷/۵	۶۷/۳	۴۸۰
۱۳۷۷	۱۱۹۵۵	۶۵۹۲	۵۳۶۳	۵۵/۱	۷۳/۲	۶۰۰
۱۳۷۸	۸۶۷۳	۴۱۸۰	۴۴۹۳	۴۸/۲	۷۳/۰	۶۷۲
۱۳۷۹	۸۰۸۷	۴۶۶۳	۳۴۲۴	۵۷/۷	۹۰/۸	۸۷۵
۱۳۸۰	۹۴۵۹	۵۶۶۶	۳۷۹۳	۵۹/۹	۸۷	۱۰۵۰
۱۳۸۱	۱۲۴۵۰	۸۶۵۳	۳۷۹۷	۶۹/۵	۹۱/۱	۱۳۰۰
۱۳۸۲	۱۳۴۳۹	۱۰۴۷۳	۲۹۶۶	۷۷/۹	۹۹/۸	۱۵۰۰
۱۳۸۳	۱۴۵۶۸	۱۱۲۱۲	۳۳۵۶	۷۷	۹۶/۵	۱۷۰۰
۱۳۸۴	۱۴۳۰۸	۱۰۹۵۸	۳۳۵۰	۷۶/۶	۹۶/۵	۱۸۷۰
۱۳۸۵	۱۴۶۶۴	۱۰۵۰۰	۴۱۶۴	۷۱/۶	۸۹/۶	۲۰۵۰
۱۳۸۶	۱۵۸۸۷	۱۱۵۴۲	۴۳۴۵	۷۲/۷	۸۹/۲	۲۲۵
۱۳۸۷	۷۹۵۷	۳۹۵۲	۴۰۰۵	۴۹/۷	۷۸/۹	۲۸۰
۱۳۸۸	۱۳۴۸۴	۹۴۰۰	۴۰۸۴	۶۹/۷	۸۹/۲	۳۰۵
۱۳۸۹	۱۵۰۲۸	۱۱۲۰۰	۳۸۲۸	۷۴/۵	۹۲/۷	۳۳۰

مأخذ: وزارت بازرگانی و دفتر فناوری آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی.

* با پذیرش صحت آمارهای اعلامی و اینکه خریدهای انجام شده شامل گندم دامی نبوده است، مقدار بذر، ضایعات و خوراک دام ۲ میلیون و ۹۵۰ هزار تن در نظر گرفته شده و از تولید گندم کاسته و آنگاه سهم از گندم قابل عرضه محاسبه شده است.

میزان گندم قابل عرضه به بازار با توجه به سطح زیر کشت هر ساله، محاسبه میزان بذر مصرفی، محاسبه میزان ضایعات گندم و محاسبه گندم دامی (با عنایت به پارامترهایی چون برآورد آثار شرایط آب و هوایی و اقلیمی، وضعیت و امکانات تکنولوژی و آفات و بیماری‌ها) در هر سال، امکانپذیر است.

لذا لازم است که تأثیر و موفقیت قانون خرید تضمینی را از میزان خرید تضمینی در مجموع گندم قابل عرضه برای مصارف انسانی جستجو کرد، اما به‌طور میانگین می‌توان انتظار داشت که میزان گندم قابل عرضه برای مصارف انسانی با توجه به شرایط اقلیمی و... سال‌های مختلف در حدود ۲/۹ تا ۳/۵ میلیون تن کمتر از تولید سالیانه گندم کشور باشد.

همه این مقدار خودمصرفی محسوب نمی‌شود، بلکه علاوه بر خودمصرفی، مواردی چون: بذر، ضایعات و خوراک دام را نیز شامل می‌شود. با توجه به قیمت گندم و عرضه آرد دولتی به مناطق روستایی و عشایری در سطحی گسترده، از جایگاه و میزان خودمصرفی به شدت کاسته شده است و در برخی از سال‌ها نیز به نظر می‌رسد که آمارهای تولید بیش از مقدار واقعی آن اعلام شده‌اند. به نظر می‌رسد آمارهای سال ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۸۳ به واقعیت نزدیک‌تر باشند. در این سال‌ها کمترین تورش در آمارهای تولید مشاهده می‌شود.

جدول ۶. میزان تولید و واردات گندم سخت و سایر طی سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۸

(واحد: هزار تن)

سال	تولید	خرید دولتی گندم	واردات*	مجموع تولید و واردات	مجموع خرید دولتی و واردات
۱۳۷۵	۱۰۰۱۵	۴۵۵۹	۳۸۱۱	۱۳۸۲۶	۸۳۷۰
۱۳۷۶	۱۰۰۴۵	۴۷۷۶	۵۹۴۲	۱۵۹۸۷	۱۰۷۱۸
۱۳۷۷	۱۱۹۵۵	۶۵۹۲	۳۵۳۵	۱۵۴۹۰	۱۰۱۲۷
۱۳۷۸	۸۶۷۳	۴۱۸۰	۶۱۵۶	۱۴۸۲۹	۱۰۳۳۶
۱۳۷۹	۸۰۸۸	۴۶۶۳	۵۷۶۶	۱۳۸۵۴	۱۰۴۲۹
۱۳۸۰	۹۴۵۹	۵۶۶۶	۶۷۷۱	۱۶۲۳۰	۱۲۴۳۷
۱۳۸۱	۱۲۴۵۰	۸۶۵۳	۲۸۳۹	۱۵۲۸۹	۱۱۴۹۳
۱۳۸۲	۱۳۴۴۰	۱۰۴۷۳	۷۷۳	۱۴۲۱۳	۱۱۲۴۶
۱۳۸۳	۱۴۵۶۸	۱۱۲۱۲	۱۷۰	۱۴۷۳۸	۱۱۳۸۲
۱۳۸۴	۱۴۳۰۸	۱۰۹۵۸	۱۰۵	۱۴۴۱۳	۱۱۰۶۳
۱۳۸۵	۱۴۶۶۴	۱۰۵۰۰	۱۰۰۵	۱۵۶۶۹	۱۱۵۰۵
۱۳۸۶	۱۵۸۸۷	۱۱۵۴۲	۱۶۰	۱۶۰۴۷	۱۱۷۰۲
۱۳۸۷	۷۹۵۷	۳۹۶۲	۵۷۵۰	۱۳۷۰۷	۹۷۱۲
۱۳۸۸	۱۳۴۸۴	۹۴۴۰	۴۶۸۲	۱۸۱۶۶	۱۴۱۲۲
۱۳۸۹	۱۵۰۲۸	۱۱۲۰۰	۷۶۴	۱۵۷۹۲	۱۱۹۶۴

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران، وزارت بازرگانی، دفتر فناوری آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی.

* واردات گندم دامی از کل واردات گندم کاسته شده و صرفاً واردات گندم برای خوراک انسان منظور شده است.

جدول نشان می‌دهد که شرایط اقلیمی مناسب در سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۸۴ و افزایش قیمت خرید تضمینی سبب شد سهم خرید گندم از سوی دولت به کل تولید گندم، به بالاترین حد خود نزدیک شده و واردات گندم به کمترین مقدار خود برسد.

با توجه به جمعیت کشور، برآورد سرانه مصرف گندم به میزان حدود ۱۶۰ کیلوگرم در ۱۰ سال اخیر، عدد منطقی‌تری است و انتظار می‌رود که تغییر الگوی مصرف در این سال‌ها و اصلاحات قیمتی ناشی از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها به کاهش مصرف سرانه گندم در کشور منجر شده و سرانه مصرف گندم به میزان ۱۴۰ کیلوگرم برسد.

همچنین جدول ۶ نشانگر تأثیر متقابل تولید و واردات در مصرف داخلی است. در سال‌های ۱۳۸۱-۱۳۸۴، این رابطه کاملاً منطقی در جریان بوده و افزایش تولید داخلی در کنار ثبات نسبی واردات گندم، ضمن تأمین مصرف رو به رشد داخلی، موجب افزایش ضریب خودکفایی گندم شده است. در سال‌های برنامه چهارم توسعه و به‌ویژه در سال ۱۳۸۸ ارتباط منطقی تولید و واردات مخدوش شده، به‌طوری که افزایش تولید سبب کاهش میزان واردات نشده است. این وضعیت در افزایش بی‌رویه ذخایر و ایجاد مشکل مازاد گندم نقش ایفا کرده و در سال ۱۳۸۹ صحبت از بروز مشکل در گندم‌های سیلو شده و فساد آنها مطرح بوده است و لذا در سال ۱۳۸۹ یک میلیون تن از گندم‌های ذخیره شده برای مصارف دامی اختصاص و به‌عنوان کمک به بخش کشاورزی و با قیمت گندم دامی توزیع گردید.

مهمترین خریداران گندم در بازار غیردولتی، کارخانه‌های مواد غذایی مانند ماکارونی‌سازی‌ها و واحدهای پرورش دام و طیور هستند که اغلب به‌دنبال خرید گندم دوروم و یا گندم‌های با درصد پروتئین و گلوتن بالا بوده و علاوه بر استفاده از گندم‌های وارداتی و خرید گندم به نرخ آزاد از دولت، بخشی از نیازهای خود را نیز از بازار غیردولتی تأمین می‌کنند.

در سال‌های اخیر با رشد ناوایی‌های آزادپز در شهرهای بزرگ که بخشی از آرد خود را (آرد گندم با کیفیت و ارزش ناوایی خوب) از کارخانه‌های آرد، خرید می‌کردند موجب شد که بخش خصوصی نیز به خرید گندم و تهیه آرد با کیفیت و عرضه آن به این بازار جدید رو به گسترش اقدام کند که در حال حاضر با تغییر سیاست‌های دولت از این نوع خریده‌ها، به‌شدت کاسته شده است.

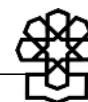
جدول ۷. قیمت‌های خرید تضمینی و واردات در محل گمرک^۱، گندم و برخی از

خوراک دام از سال ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۹ (ریال)

سال	قیمت جو وارداتی	قیمت جو تضمینی جو	قیمت نرت وارداتی	قیمت نرت تضمینی نرت	قیمت گندم وارداتی	قیمت گندم دامی وارداتی	قیمت خرید تضمینی گندم
۱۳۸۱	۶۱۸	۹۹۰	۹۲۴	۱۰۷۰	۸۹۸	۰	۱۳۰۰
۱۳۸۲	۱۴۶۶	۱۱۲۰	۱۱۳۶	۱۲۲۰	۱۲۲۱	۰	۱۵۰۰
۱۳۸۳	۱۰۶۱	۱۲۵۰	۱۷۷۱	۱۳۵۰	۱۲۳۵	۰	۱۷۰۰
۱۳۸۴	۱۴۷۴	۱۴۳۰	۱۴۷۱	۱۴۸۰	۱۱۹۹	۰	۱۸۷۰
۱۳۸۵	۱۹۰۴	۱۵۲۰	۱۶۰۸	۱۶۲۰	۱۵۵۰	۱۲۲۱	۲۰۵۰
۱۳۸۶	۳۲۵۲	۱۵۲۰	۲۲۶۹	۱۶۲۰	۱۷۸۹	۹۸۹	۲۲۵۰
۱۳۸۷	۳۲۵۸	۱۶۵۰	۳۰۳۵	۱۷۵۰	۳۴۷۱	۲۹۲۴	۲۸۰۰
۱۳۸۸	۱۹۷۴	۲۷۰۰	۲۳۶۴	۲۷۶۰	۲۴۸۷	۱۹۷۹	۳۰۵۰
۱۳۸۹	۲۰۵۲	۲۷۰۰	۲۹۶۷	۲۷۶۰	۲۳۳۰	۱۹۲۶	۳۳۰۰

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران و وزارت بازرگانی.

۱. در محصولات وارداتی، قیمت هر کیلو گرم به ریال در ورود به مبادی گمرکی محاسبه شده است و مبلغ مصرف‌کننده نیست.

استفاده از گندم در ترکیب جیره غذایی طیور و خوراک دام همواره وجود داشته است که با نوسانات عرضه ذرت و جو و قیمت آنها در بازار مرتبط است. اغلب در سال‌هایی که قیمت تضمینی گندم، بالاتر از قیمت گندم دامی باشد، تولیدکنندگان گندم، فروش به دولت را انتخاب می‌کنند و صرفاً بخشی از گندم با کیفیت پایین که امکان فروش آن به دولت نیست را با قیمتی کمتر از قیمت تضمینی برای خوراک دام و طیور به فروش می‌رسانند و یا برای خوراک دام و طیور خود تخصیص می‌دهند.

دامنه جانشینی گندم به جای ذرت در جیره غذایی طیور، متأثر از کاهش عرضه و یا افزایش شدید قیمت ذرت و ارزان‌تر شدن گندم، تا ۱۰ درصد مشاهده می‌شود. اما مصرف گندم به جای جو در دامداری‌ها مشکلات مصرف گندم در مرغداری‌ها را ندارد و اغلب قیمت جو بر میزان مصرف آن تأثیرگذار است.

جدول ۸. قیمت‌های ذرت، گندم دامی و جو وارداتی و تولید داخل

در بازار (قیمت مصرف‌کننده) در سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۹۰ (ریال)

سال	جو وارداتی	جو داخلی	ذرت وارداتی	ذرت داخلی	گندم در بازار خوراک دام
۱۳۸۱	۱۰۰۹	۹۹۵	۱۳۷۶	۱۲۸۸	۱۱۷۰
۱۳۸۲	۱۲۸۳	۱۲۷۷	۱۴۹۰	۱۴۱۸	۱۳۶۷
۱۳۸۳	۱۵۳۲	۱۵۳۱	۱۸۴۲	۱۷۰۹	۱۵۹۰
۱۳۸۴	۱۶۸۷	۱۶۸۲	۱۸۸۶	۱۷۴۰	۱۷۰۲
۱۳۸۵	۱۸۲۴	۱۸۳۶	۲۱۰۴	۲۰۱۸	۱۹۷۴
۱۳۸۶	۲۷۱۳	۲۷۳۰	۲۸۴۵	۲۷۱۰	۲۴۱۰
۱۳۸۷	۳۲۸۹	۳۴۶۲	۳۳۷۱	۳۲۶۴	۳۰۶۴
۱۳۸۸	۲۲۷۸	۲۳۶۵	۲۹۲۸	۲۸۱۱	۲۸۳۱
۱۳۸۹	۳۱۷۶	۳۵۰۵	۳۱۷۶	۳۰۰۱	۳۲۰۹
*۱۳۹۰	۳۶۹۲	۳۵۳۲	۴۴۷۸	۴۲۰۳	۳۳۴۵

مأخذ: شرکت پشتیبانی امور دام وزارت جهاد کشاورزی که از سال ۱۳۸۹ به وزارت بازرگانی منتقل شده است.

* سال ۱۳۹۰ مربوط به دو ماهه اول سال می‌باشد.

ارقام سال ۱۳۹۰ همچنان سیر صعودی دارد و بنا بر آمار اتحادیه مرغداران کشور، قیمت اقلام مورد استفاده در جیره غذایی دام در تاریخ ۱۷ خردادماه در مورد ذرت ۴۳۲۰ ریال، کنجاله ۵۰۲۴ ریال، جو ۳۲۵۰ ریال بوده که در تاریخ ۲۲ خردادماه، متأثر از تغییر قیمت‌های جهانی و مهمتر از آن تغییر در قیمت ارز، ذرت به ۵۲۱۰ ریال، کنجاله به ۵۶۷۵ ریال و جو به ۳۸۰۰ ریال رسید. مقایسه جدول ۷ و ۸ اختلاف شدید قیمت جو، ذرت و گندم وارداتی به گمرگ نسبت به فروش آن در بازار نشان‌دهنده مشکلات سیستم توزیع در داخل کشور است. جانشینی گندم به جای جو و

ذرت با نسبت قیمت این محصولات ارتباط بسیار زیادی دارد. در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ به‌ویژه در رابطه گندم و جو تغییر اساسی مشاهده می‌شود چنان‌که کاهش تولید داخلی متأثر از خشکسالی، به همراه افزایش قیمت‌های جهانی خوراک دام در سال ۱۳۸۷ موجب بروز مشکلات در رابطه گندم خوراک انسان و گندم دامی شد. شرایط سال جاری نیز با وضعیت سال ۱۳۸۷ مشابهت دارد و نیازمند اصلاحات در قیمت‌های تضمینی و افزایش حمایت‌هاست.

۲. بررسی نحوه اجرای قانون قیمت خرید تضمینی در خصوص محصول گندم

خرید تضمینی برای محصولات کشاورزی به‌عنوان یک سیاست قیمتی مناسب می‌تواند قیمت‌های بازار را به سمت قیمت تضمینی مورد نظر سوق داده و حمایت از تولیدکنندگان را به همراه داشته باشد. تعیین قیمت تضمینی با استفاده از ۴ معیار اقتصادی هزینه تولید، قیمت سرمرز، معیار رابطه مبادله و معیار چندگانه می‌باشد. در معیار اول (هزینه تولید) متوسط هزینه کل تولید شامل ارزش نهاده‌های مصرفی، دستمزد و اجاره بهای زمین محاسبه و به‌عنوان قیمت تضمینی قرارداده می‌شود. در معیار دوم معادل قیمت سرمرز محصولات با هزینه‌های حمل‌ونقل تا سرمرزعه تعدیل شده و به‌عنوان قیمت کف در نظر گرفته می‌شود. در معیار سوم رابطه مبادله به صورت شاخصی از قیمت دریافتی (قیمت سرخرمن و یا قیمت تضمینی) توسط زارعان به شاخص قیمت‌های پرداختی توسط آنها برای نهاده‌های تولیدی و کالاهای مصرفی تعریف می‌شود و معیار چهارم نیز به صورت مجموعه‌ای از معیارهای سه‌گانه فوق مطرح می‌شود. کشورهای مختلف جهان از یک یا چند معیار از معیارهای فوق در تعیین قیمت‌های کف برای محصولات مورد نظر استفاده می‌کنند.

در بین عوامل برشمرده، معیار هزینه تولید به‌عنوان مهمترین عامل در محاسبات قیمت، جایگاه مهمی دارد. در ایران نیز از روش معیار هزینه تولید (البته با در نظر گرفتن معیارهای دیگر) برای محاسبه قیمت تضمینی استفاده می‌شود که نسبت به روش‌های دیگر قابل لمس‌تر می‌باشد.

قانون خرید تضمینی ابتدا در سال ۱۳۶۸ تصویب و در سال‌های ۱۳۷۲، ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ اصلاحیه‌هایی به آن افزوده شد.

در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۳۰ دو تبصره دیگر به قانون تضمین خرید سال ۱۳۶۸ و ۱۳۸۳ اضافه شد که به شرح زیر است:

ماده واحده - به‌منظور حمایت از تولید محصولات اساسی کشاورزی و ایجاد تعادل در هزینه‌های تولید و درآمدهای کشاورزان، دو تبصره به شرح زیر به‌عنوان تبصره‌های «۶» و «۷» به قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی مصوب سال ۱۳۶۸ الحاق می‌گردد.

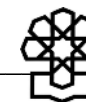
تبصره «۶»- دولت موظف است قیمت خرید تضمینی محصولات اساسی کشاورزی موضوع این قانون در هر سال زراعی را به گونه‌ای تعیین نماید که میزان افزایش آن هیچ‌گاه از نرخ تورم اعلام شده از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در همان سال کمتر نباشد.

تبصره «۷»- مفاد تبصره «۶» دولت در خصوص قیمت‌های سال زراعی ۱۳۸۳-۱۳۸۴ نیز لازم‌الاجرا می‌باشد.

نرخ رشد قیمت تضمینی طی سال‌های اجرای برنامه دوم توسعه ۱۹ درصد، برنامه سوم توسعه ۱۸ درصد و شش‌ساله برنامه چهارم توسعه ۱۲ درصد بوده است. این درحالی است که تبصره «۶» الحاقی به قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی مصوب سال ۱۳۶۸ که در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۳۰ به آن افزوده شده است بر تعیین قیمت خرید تضمینی محصولات اساسی کشاورزی حداقل معادل نرخ تورم سالیانه تأکید دارد.

جدول ۹. هزینه تولید هر هکتار در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ و برآورد قیمت تضمینی گندم آبی برای خرید در سال ۱۳۹۰

ردیف	نوع عملیات	مقدار/تعداد	واحد	هزینه در سال ۱۳۸۸-۱۳۸۹		شخص تورمی (درصد)	برآورد برای سال ۱۳۹۰
				قیمت واحد	هزینه کل		
۱	شخم	۱	بار	۳۰۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۲	۳۳۶۰۰۰
۲	دیسک	۲	بار	۱۵۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۲	۳۳۶۰۰۰
۳	سایر عملیات	۲	بار	۲۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	۱۲	۴۴۸۰۰۰
۴	بذر و ضد عفونی	۲۲۰	کیلوگرم	۴۴۰	۹۶۸۰۰۰	۷	۱۰۳۵۷۶۰
۵	بذرکاری	۱	بار	۲۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	۱۲	۲۲۴۰۰۰
۶	کود شیمیایی اوره	۲۵۰	کیلوگرم	۴۵۰	۱۱۲۵۰۰	۰	۱۱۲۵۰۰
۷	کود شیمیایی فسفات	۱۵۰	کیلوگرم	۵۱۰	۷۶۵۰۰	۰	۷۶۵۰۰
۸	کود شیمیایی پتاس	۶۰	کیلوگرم	۵۴۰	۳۲۴۰۰	۰	۳۲۴۰۰
۹	ریزمغذی	۲۳	کیلوگرم	۲۰۰۰۰	۴۶۰۰۰۰	۰	۴۶۰۰۰۰
۱۰	حمل کود و بذر	۷۰۳	کیلوگرم	۲۰۰	۱۴۰۶۰۰	۳	۱۴۴۸۱۸
۱۱	کود پاشی	۳	بار	۱۰۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۲	۳۳۶۰۰۰
۱۲	سم علفکش	۳	لیتر	۸۰۰۰	۲۴۰۰۰	۳	۲۴۷۲۰۰
۱۳	سم قارچکش	۱	لیتر	۸۰۰۰	۵۶۰۰	۳	۵۷۶۸۰
۱۴	سمپاشی و اجاره سمپاش	۲	بار	۱۵۰۰۰	۲۵۵۰۰۰	۱۲	۲۸۵۶۰۰
۱۵	سمپاشی هوایی	۰	بار	۰	۰	۱۲	۰
۱۶	سمپاشی سن گندم	۱	بار	۱۵۰۰۰	۱۵۰۰۰	۱۲	۱۶۸۰۰۰
۱۷	آب بها	۷۰۰۰	متر مکعب	۲۵۰	۱۷۵۰۰۰۰	۱۲	۱۹۶۰۰۰۰
۱۸	آبیاری	۶	بار	۱۵۰۰۰	۹۰۰۰۰	۱۰	۹۹۰۰۰۰
۱۹	برداشت و جمع‌آوری	۱	بار	۴۵۰۰۰	۴۵۰۰۰	۱۰	۴۹۵۰۰۰

ردیف	نوع عملیات	مقدار/تعداد	واحد	هزینه در سال ۱۳۸۸-۱۳۸۹		شاخص تورمی (درصد)	برآورد برای سال ۱۳۹۰
				قیمت واحد	هزینه کل		
۲۰	بارگیری و تخلیه	۴۰۰۰	کیلوگرم	۵۰	۲۰۰۰۰۰	۱۰	۲۲۰۰۰۰
۲۱	هزینه حمل تا مراکز تحویل	۴۰۰۰	کیلوگرم	۱۵۰	۶۰۰۰۰۰	۳	۶۱۸۰۰۰
۲۲	بیمه محصول سهم زارع	۲۵۰۰۰۰	بار		۲۵۰۰۰۰	۱۱	۲۷۷۵۰۰
۲۳	جمع هزینه‌ها		ریال هر هکتار		۸۱۴۱۰۰۰		۸۸۶۰۹۵۸
۲۴	هزینه‌های متفرقه	۵	ریال هر هکتار		۴۰۷۰۵۰		۴۴۳۰۴۸
۲۵	اجاره بها		ریال هر هکتار		۴۵۰۰۰۰۰	۷	۴۸۰۹۶۰۰
۲۶	جمع کل هزینه تولید		ریال هر هکتار		۱۳۰۴۸۰۵۰		۱۴۱۱۳۶۰۶
۲۷	سود سرمایه در گردش	۸	ریال هر هکتار		۱۰۴۳۸۴۴		۱۱۲۹۰۸۸
۲۸	جمع کل هزینه تولید		ریال هر هکتار		۱۴۰۹۱۸۹۴		۱۵۲۴۲۶۹۴
۲۹	کسر می‌شود: ارزش کاه		ریال هر هکتار		۱۰۰۰۰۰۰	۷	۱۰۶۸۸۰۰
۳۰	خالص هزینه‌ها		ریال هر هکتار		۱۳۰۹۱۸۹۴		۱۴۱۷۳۸۹۴/۳۷
۳۱	عملکرد در هکتار	۴۰۰۰	کیلوگرم				
۳۲	هزینه تمام شده		ریال هر کیلوگرم		۳۲۷۲/۹۷		۳۵۴۳/۴۷
۳۳	سود تولیدکننده	۲۵	ریال هر کیلوگرم		۸۱۸/۲۴		۸۸۵/۸۷
۳۴	هزینه تمام شده با سود		ریال هر کیلوگرم		۴۰۹۱/۲۲		۴۴۲۹/۳۴
۳۵	قیمت تمام شده گندم آبی		ریال هر کیلوگرم		۴۰۹۱/۲۲		۴۴۲۹/۳۴

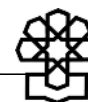
مأخذ: مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی.

جدول ۱۰. هزینه تولید هر هکتار در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ و برآورد قیمت تضمینی

گندم دیم برای خرید در سال ۱۳۹۰

ردیف	نوع عملیات	مقدار/تعداد	واحد	هزینه در سال ۱۳۸۸-۱۳۸۹		شاخص تورمی (درصد)	برآورد برای سال ۱۳۹۰
				قیمت واحد	هزینه کل		
۱	شخم پاییزه	۱	بار	۲۳۰۰۰۰	۲۳۰۰۰۰	۱۲	۲۵۷۶۰۰
۲	شخم بهاره	۱	بار	۱۵۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰	۱۲	۱۶۸۰۰۰
۳	سایر عملیات	۱	بار	۸۰۰۰۰	۸۰۰۰۰	۱۲	۸۹۶۰۰
۴	بذر و ضد عفونی	۱۳۰	کیلوگرم	۴۴۰۰	۵۷۲۰۰۰	۷	۶۱۲۰۴۰
۵	بذرکاری	۱	بار	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	۱۲	۲۲۴۰۰۰
۶	کود شیمیایی اوره	۱۰۰	کیلوگرم	۴۵۰	۴۵۰۰۰	۰	۴۵۰۰۰
۷	کود شیمیایی فسفات	۲۵	کیلوگرم	۵۱۰	۱۲۷۵۰	۰	۱۲۷۵۰
۸	کود شیمیایی پتاس	۱۵	کیلوگرم	۵۴۰	۸۱۰۰	۰	۸۱۰۰
۹	ریزمغذی	۰	کیلوگرم	۰	۰	۰	۰
۱۰	حمل کود و بذر	۲۷۰	کیلوگرم	۲۲۰	۵۹۴۰۰	۳	۶۱۱۸۲
۱۱	کودپاشی	۱/۵	بار	۱۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰	۱۲	۱۶۸۰۰۰
۱۲	سم علفکش	۱/۲	لیتر	۸۰۰۰۰	۹۶۰۰۰	۳	۹۸۸۸۰
۱۳	سم قارچ کش	۰	لیتر	۰	۰	۳	۰
۱۴	سمپاشی و اجاره سمپاش	۱	بار	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	۱۲	۲۲۴۰۰۰
۱۵	سمپاشی سن گندم	۰/۲	بار	۲۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰	۱۲	۴۴۸۰۰
۱۶	برداشت و جمع‌آوری	۱	بار	۲۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰	۱۰	۲۲۰۰۰۰
۱۷	بارگیری و تخلیه	۱۰۰۰	کیلوگرم	۷۰	۷۰۰۰۰	۱۰	۷۷۰۰۰
۱۸	هزینه حمل تا مراکز تحویل	۱۰۰۰	کیلوگرم	۳۰۰	۳۰۰۰۰۰	۳	۳۰۹۰۰۰
۱۹	بیمه محصول سهم زارع	۱۰۰۰۰۰	بار	۱۰۰۰۰۰	۱۱۱۰۰۰	۱۱	۱۱۱۰۰۰
۲۰	جمع هزینه‌ها	ریال هر هکتار		۲۵۱۳۲۵۰		۲۷۳۰۹۵۲	
۲۱	هزینه‌های متفرقه	۵	ریال هر هکتار	۱۲۵۶۶۳		۱۳۶۵۴۸	
۲۲	اجاره بها	ریال هر هکتار		۷۰۰۰۰۰		۷۴۹۰۰۰	
۲۳	جمع کل هزینه تولید	ریال هر هکتار		۳۳۳۸۹۱۳		۳۶۱۶۵۰۰	
۲۴	سود سرمایه در گردش	۸	ریال هر هکتار	۲۶۷۱۱۳		۲۸۹۳۲۰	
۲۵	جمع کل هزینه تولید	ریال هر هکتار		۳۶۰۶۰۲۶		۳۹۰۵۸۲۰	
۲۶	کسر می‌شود: ارزش کاه	ریال هر هکتار		۱۵۰۰۰۰		۱۶۰۳۲۰	
۲۷	خالص هزینه‌ها	ریال هر هکتار		۳۴۵۶۰۲۶		۳۷۴۵۵۰۰	
۲۸	عملکرد در هکتار	۱۰۰۰	کیلوگرم				
۲۹	هزینه تمام شده	ریال هر هکتار		۳۴۵۶		۳۷۴۵	
۳۰	سود تولید کننده	۲۵	ریال هر کیلوگرم	۸۶۴		۹۳۶	
۳۱	هزینه تمام شده با سود	ریال هر کیلوگرم		۴۳۲۰		۴۶۸۲	
۳۲	قیمت تمام شده گندم دیم	ریال هر کیلوگرم		۴۳۲۰		۴۶۸۲	
۳۳	قیمت تمام شده گندم	ریال هر کیلوگرم		۶۵/گندم آبی ۳۵/گندم دیم		۴۵۱۷/۷۳	

مأخذ: همان.

به نظر می‌رسد محاسبات انجام شده برای قیمت خرید تضمینی، حداقلی بوده است، زیرا برای مثال همواره در این جداول قیمت کود بر پایه قیمت یارانه‌ای (سهامیه کود کشاورزان) در نظر گرفته می‌شود. در سال ۱۳۸۷، یارانه کود شیمیایی ۹۸۰ میلیارد تومان بود و تقریباً بیشتر کود مورد نیاز کشاورزان به صورت سهامیه‌ای به آنان عرضه می‌شد، اما اکنون از میزان یارانه کود کاسته شده و میزان آن حدود ۴۰۰ میلیارد تومان است و قیمت کود در بازار جهانی و تولید داخل نیز افزایش داشته است. لذا در حال حاضر تأمین کود به شکل یارانه‌ای، تا حدود یک‌سوم کود مورد نیاز کشاورزان کاهش یافته است و مابقی کود مصرفی را کشاورزان از بازار آزاد و به‌طور میانگین ۱۰ تا ۱۱ برابر قیمت دولتی خریداری می‌کنند. در چنین شرایطی هزینه کود بسیار بیشتر از هزینه مقرر در جدول هزینه تولید و برآورد قیمت تضمینی است.

در سال‌های اخیر، همواره قیمت خرید تضمینی اعلامی حدود هزینه تمام شده بوده است، در سال زراعی گذشته هزینه تمام شده یک کیلوگرم گندم ۲۳۳ تومان و نرخ خرید تضمینی ۳۳۰ تومان بوده است و در سال زراعی جاری نیز هزینه تمام شده (بدون احتساب هزینه‌های ناشی از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها) یک کیلوگرم گندم ۳۶۱ تومان و نرخ خرید تضمینی ۳۶۰ تومان تعیین شده است. در واقع در چند سال اخیر سودی برای تولیدکننده در نظر گرفته نشده است و اغلب درآمد کشاورزان به ارزش اجاره بهای زمین، سود سرمایه در گردش و ارزش کار آنان به‌عنوان نیروی انسانی محدود بوده است. علامت تأییدکننده این موضوع را در غیراقتصادی شدن سیستم اجاره‌داری زمین برای تولید گندم می‌توان مشاهده کرد. در حال حاضر کمتر کسی حاضر به اجاره زمین برای تولید گندم است، زیرا بیشتر درآمد حاصله، پس از کسر هزینه‌های کاشت، داشت و برداشت به اجاره زمین تعلق می‌گیرد و درآمد چندانی برای اجاره‌کننده زمین باقی نمی‌ماند.

در نظر نگرفتن هزینه‌های واقعی تولید و فاصله قیمت تضمینی اعلامی با قیمت تضمینی کارشناسی از مهمترین مشکلات تولیدکنندگان گندم به‌شمار می‌آید و قیمت تضمینی اعلامی در سال‌های اخیر معادل هزینه تولید این محصول بوده است.

جدول ۱۱. اختلاف قیمت تضمینی اجرا شده با حداقل قیمت قانون خرید تضمینی

(براساس نرخ تورم)

سال	گندم قیمت تضمینی (ریال)	حداقل قیمت گندم براساس نرخ تورم (ریال)	اختلاف قیمت (ریال)
۱۳۸۵	۲۰۵۰	۲۰۶۵	۱۵
۱۳۸۶	۲۰۵۰	۲۳۱۰	۲۶۰
۱۳۸۷	*۲۵۰	۲۷۳۵	۴۸۵
۱۳۸۸	۳۰۵۰	۳۴۳۸	۳۸۸
۱۳۸۹	۳۳۰۰	۳۸۱۰	۵۱۰
۱۳۹۰	۳۶۰۰	۴۱۷۵	۵۷۵

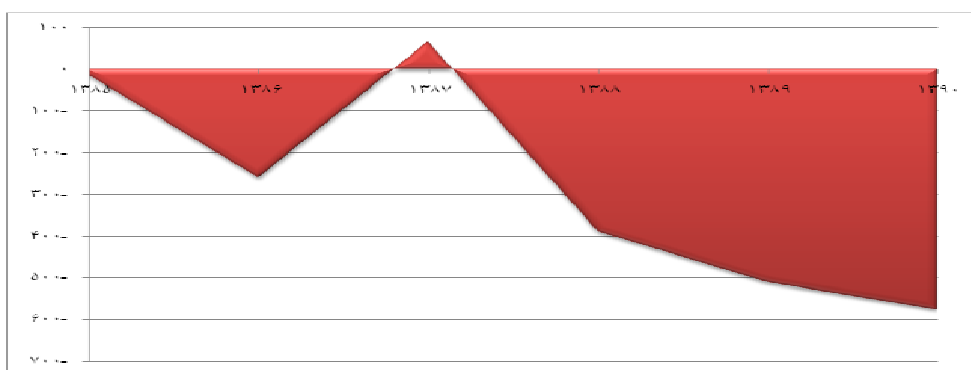
مأخذ: وزارت جهاد کشاورزی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

* در بهار سال ۱۳۸۷ با توجه به قیمت‌های جهانی و قیمت بازار آزاد گندم قیمت‌ها تجدید نظر و به ۲۸۰۰ ریال افزایش یافت.

بیشترین مقدار افزایش قیمت خرید تضمینی گندم در سال ۱۳۸۷ صورت گرفت، درحالی که در سال ۱۳۸۶ قیمت خرید تضمینی را افزایش نیافته و برای سال ۱۳۸۷ نیز قیمت خرید تضمینی ۲۲۵۰ ریال تعیین شده بود، اما با شروع خرید گندم و متأثر از خشکسالی که به کاهش تولید گندم در سال زراعی ۱۳۸۶-۱۳۸۷ منجر شده بود در یک اقدام مناسب با افزایش مجدد قیمت خرید تضمینی گندم، قیمت از ۲۲۵ تومان به ۲۸۰ تومان تغییر یافت و در این سال قیمت خرید تضمینی از میزان تورم سالیانه بالاتر قرار گرفت این اقدام در تحریک کشاورزان به فروش گندم به دولت و تشویق تولیدکنندگان گندم به تداوم تولید نقش مهمی ایفا کرد.

نمودار ۳. اختلاف قیمت تضمینی اجرا شده با حداقل قیمت قانون خرید تضمینی

(براساس نرخ تورم)

مأخذ: همان.

توضیح: در نمودار بالا نرخ تضمینی اصلاح شده در بهار سال ۱۳۸۷ (۲۸۰۰ ریال) اعمال شده است.

نمودار نشان می‌دهد که میزان افزایش قیمت خرید تضمینی گندم، پس از اصلاح قانون در سال ۱۳۸۴، کمتر از میزان تورم سالیانه بوده است. در حالی که از نظر کارشناسی باید افزایش سالیانه قیمت خرید تضمینی محصولات با لحاظ نرخ مبادله، هزینه تولید و سود عادلانه باشد. بنابراین، اعلام قیمت‌های خرید تضمینی، نه تنها کارشناسی، بلکه بر پایه حداقل تعیین شده قانون نیز نیست. شاید علت اعلام قیمت خرید تضمینی بسیار پایین و غیرواقعی (از جمله در نظر نگرفتن افزایش هزینه‌های ناشی از اجرای قانون هدفمندکردن یارانه‌ها) در سال ۱۳۹۰، کاستن از آثار تورم انتظاری بوده است.

در گذشته، بالا بودن میزان سهم خودمصرفی در کشور و همچنین خروج غیرقانونی گندم از مرزها را شاهد بودیم که در سال‌های دهه ۱۳۸۰ با افزایش قیمت خرید تضمینی تقریباً متناسب با نرخ تورم و بالا رفتن نرخ مبادله محصول گندم (با وجود این همچنان نرخ مبادله گندم کمتر از نرخ مبادله بخش خدمات اعلام می‌شود) از قاچاق گندم به شدت کاسته شده است، ولی با کاهش قیمت گندم در داخل کشور به کمتر از قیمت‌های جهانی با قاچاق گندم مواجه خواهیم شد و قیمت کمتر گندم نسبت به خوراک دام به مصرف گندم نان به عنوان خوراک دام و قیمت پایین گندم نسبت به نان، خودمصرفی در کشور را گسترش خواهد داد.

۳. بررسی اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر هزینه تولید گندم

به‌طور میانگین سطح زیرکشت گندم آبی کشور ۲/۴ میلیون هکتار تا ۲/۶ میلیون هکتار در سال‌های مختلف برآورد می‌شود. سطح زیرکشت گندم آبی در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ حدود ۲/۵۷ میلیون هکتار و در سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ حدود ۲/۴۴ میلیون هکتار بوده است شرایط خشکسالی سال زراعی جاری موجب کاهش سطح زیرکشت نسبت به سال گذشته شده است لذا سطح زیرکشت گندم آبی در حدود سطح زیرکشت سال زراعی ۱۳۸۷-۱۳۸۸ برآورد می‌شود.

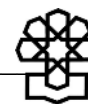
در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ سهم نفت گاز ۰/۵ درصد و سهم برق ۰/۴ درصد از کل هزینه تولید یک کیلو گرم گندم را تشکیل می‌داد که پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در شرایط تولید و عملکرد مشابه سال قبل سهم نفت گاز ۴/۷۵ درصد و سهم برق ۲ درصد از کل هزینه تولید یک کیلو گرم گندم را تشکیل می‌دهد.

در شرایط مشابه سال زراعی گذشته، انتظار می‌رفت که هزینه انرژی در کل هزینه‌های تولید گندم ۶/۷۵ درصد باشد و بخشی از آن (مصرف انرژی در مرحله کاشت) قبل از اجرای قانون و با قیمت سابق انرژی انجام شده بود و باید سهم انرژی در مرحله تولید کمتر می‌شد، اما اثر خشکسالی و کاهش عملکرد ناشی از آن، هزینه تولید هر کیلوگرم گندم را افزایش داد.

میزان نفت گاز مصرفی بازای هر کیلو گندم در سال‌های با تولید مناسب ۰/۱ لیتر و برق مصرفی ۰/۷۲ کیلو وات ساعت است که به‌واسطه افزایش قیمت این حامل‌های انرژی و کاهش عملکرد در تولید گندم (متأثر از خشکسالی)، هزینه مستقیم حامل‌های انرژی بیش از ۲۴۰ ریال در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ برآورد می‌شود و محاسبات نشان می‌دهد که سهم انرژی در سال جاری حدود ۶/۷۵ درصد ارزش قیمت تضمینی گندم است.

حدود ۵۰ درصد از کشت آبی گندم، آبخور چاه‌ها هستند. لذا افزایش قیمت حامل‌های انرژی، تأثیر بسیار زیادی بر قیمت تمام شده آب مورد نیاز این اراضی دارد و برای تأمین آب این اراضی، حدود ۲۰۰ میلیون لیتر نفت گاز و ۷۶۱۴ میلیون کیلو وات برق مورد نیاز است که قبل از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها هزینه نفت گاز با قیمت ۱۶۵ ریال حدود ۳/۳ میلیارد تومان و هزینه برق آن با قیمت ۲۱ ریال حدود ۱/۶ میلیارد تومان بود، اما در حال حاضر هزینه نفت گاز با قیمت ۱۵۰۰ ریال حدود ۳۰ میلیارد تومان و هزینه برق آن با قیمت ۲۱ ریال حدود ۸ میلیارد تومان شده است. مابه‌التفاوت هزینه انرژی مورد نیاز برای تأمین آب این اراضی ۳۳/۱ میلیارد تومان است و در آن هزینه حمل نفت گاز از محل فروش تا سر مزرعه در نظر گرفتن گرفته نشده است (این‌گونه هزینه‌ها به‌عنوان بخشی از هزینه‌های غیرمستقیم منظور می‌شوند). همچنین متوسط قیمت آب چاه‌ها در کشور تا قبل از قانون هدفمند کردن یارانه‌ها هر مترمکعب ۶۰۰ ریال و میانگین آب بهای کشت هر هکتار گندم آبی در کشور در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ حدود ۱۷۵ هزار تومان و در اراضی آبخور چاه‌ها (نیازمند پمپاژ و مصرف انرژی برای تأمین آب) به‌طور میانگین ۴۲۰ هزار تومان بود که فقط ۲۲ هزار تومان از این هزینه را هزینه مستقیم انرژی (به شکل نفت گاز و یا برق) بوده است. این هزینه برای چاه‌های با موتور دیزلی بوده و در چاه‌های دارای الکتروپمپ هزینه برق حدود ۲۰ هزار تومان بوده است که اکنون هزینه نفت گاز برای آبیاری یک هکتار گندم از طریق چاه‌های با موتور دیزلی به ۲۰۹ هزار تومان و هزینه برق برای آبیاری یک هکتار گندم از طریق چاه‌های با الکترو پمپ به ۱۰۰ هزار تومان رسیده است و این به معنای افزایش ۲۰ تا ۴۰ تومانی هزینه تولید هر کیلو گرم گندم در اراضی آبخور چاه‌ها صرفاً برای تأمین هزینه حامل‌های انرژی است.

با توجه به اینکه هزینه انرژی بخشی از آب بهاست و در کل هزینه تأمین از طریق چاه و قیمت آب استحصالی تا قبل از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مبلغ قابل ملاحظه‌ای نبوده است و آب بها پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بسیار بیشتر از افزایش هزینه ناشی از گران شدن حامل‌های انرژی افزایش داشته است و به‌طور متوسط آب بها، آب‌های استحصالی از چاه‌ها ۲۵ تا ۳۵ درصد گرانتر از سال گذشته شده است.

لازم به ذکر است که بخش قابل توجهی از چاه‌های کشاورزی و به‌ویژه چاه‌های فاقد مجوز نیازمند نفت گاز هستند و برقی کردن همه چاه‌ها به‌علت نبود شبکه انتقال برق به سر چاه و پرهزینه بودن چنین اقدامی امکانپذیر نیست.

میزان بنزین مصرفی در تولید گندم بسیار محدود است که عمدتاً مصارف سوخت مصرفی موتور پمپ‌ها در پمپاژ آب برای ارتفاع کم و یا استحصال آب در برخی چاه‌های کم‌عمق و همچنین برخی ماشین‌آلات کشاورزی را شامل می‌شود، اما هزینه مصرف انرژی مورد نیاز حمل‌ونقل نهاده‌ها به سر مزرعه و حمل‌ونقل محصول کشاورزی به محل فروش و وارد شدن به زنجیره توزیع، بر عهده تولیدکنندگان گندم است.

بررسی میزان حمل بار در سال ۱۳۸۷ کشور نشان می‌دهد که از حدود ۵۱۲ میلیون تن بار حمل شده در کشور ۳۱۹ میلیون تن آن بارنامه داشته و بین شهری جابجا شده‌اند، اما نهاده‌ها و محصولات کشاورزی، بیشترین مقدار از ۲۰۰ میلیون تن کالای جابجا شده فاقد بارنامه (که اغلب با تناژ زیر ۲/۵ تن و یا طول مسیر کوتاه بوده‌اند) را تشکیل می‌دهند که بخشی از هزینه‌های غیرمستقیم تولیدات کشاورزی محسوب می‌شوند و اغلب، مربوط به حمل‌ونقل نهاده‌ها به سر مزرعه و حمل‌ونقل محصول تولیدی به محل فروش (مانند تحویل گندم به سیلو و یا انبارهای تعاون روستایی) هستند.

آثار غیرمستقیم افزایش هزینه انرژی و اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها ۲ تا ۳ برابر آثار مستقیم آن است؛ مواردی چون هزینه حمل تا مراکز تحویل، برداشت و جمع‌آوری محصول، سمپاشی و اجاره سمپاش، بارگیری و تخلیه گندم، کودپاشی (از سه مرحله کودپاشی گندم، یک مرحله به مقطع کاشت و دو مرحله در مقطع داشت انجام می‌شود)، هزینه حمل سوخت به سر مزرعه از مواردی است که متأثر از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها با افزایش هزینه روبرو شده‌اند. مثلاً هزینه حمل‌ونقل گندم از مزرعه تا محل تحویل، حدود سه برابر شده است. لذا اگر آثار غیرمستقیم را حداقل ۲ برابر در نظر بگیریم مجموع آثار اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در افزایش هزینه تولید یک کیلوگرم گندم در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ بیش از ۷۰ تومان بوده است. دلیل تأثیر شدید آثار ثانویه در بخش کشاورزی سهم کم حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی در شرایط قبل از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و به عبارت دیگر بالا بودن سهم هزینه عوامل تولید از جمله نیروی انسانی (به واسطه کاربرد بودن بخش کشاورزی در شکل فعلی) است که سبب شده تا تأثیر تورم ثانویه طرح بر بخش کشاورزی حتی شدیدتر از آثار مستقیم تغییر قیمت حامل‌های انرژی شود.

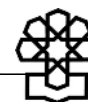
۴. بررسی کیفیت گندم‌های تولیدی در بخش کشاورزی

الف) کیفیت گندم تا زمان سیلو

کیفیت گندم واژه پیچیده و مرکبی است که از دو زاویه مفهومی یعنی کیفیت ارزش غذایی، عمل‌آوری و فرآوری قابل بحث و بررسی است. عواملی که تشکیل‌دهنده کیفیت‌های متفاوت در گندم می‌باشند عبارتند از کمیت پروتئین (درصد پروتئین)، کیفیت پروتئین و خواصی که کیفیت نانویی را در گندم رقم می‌زنند.

به طور کلی کیفیت گندم به‌عنوان یک مسئله کلان تاکنون مورد توجه قرار نگرفته است. کیفیت گندم در سطوح به‌نژادی و به زراعی مطرح است و افزایش تنها ۱ درصد در خصوصیت درصد پروتئین دانه گندم تولیدی کشور می‌تواند بیش از ۱۰۰ هزار تن پروتئین خالص را در سال به سبد نان کشور بیافزاید که نقش تغذیه‌ای قابل توجه‌ای به‌خصوص برای اقشار کم در آمد خواهد داشت. متأسفانه در حال حاضر در کشور، گندم ضعیف و قوی (از لحاظ کیفیت ذاتی) درهم خریداری می‌شود و مخلوط می‌شوند و کیفیت در سطح به‌نژادی صرفاً به‌عنوان یک صفت با درجه اهمیت کمتر از کمیت مورد توجه بوده است و به‌دلیل نبود زیرساخت‌های قانونی و سیاستی در زمینه خرید گندم براساس کیفیت، کشاورزان رغبتی برای کشت ارقام با گلوتن قوی ندارند. تولید و فروش گندم براساس کیفیت در کشور، می‌تواند با پهنه‌بندی کشور برای کیفیت گندم‌های تولیدی، زمینه برنامه‌ریزی‌های مربوط به متعادل‌سازی کیفیت گندم‌های داخل را فراهم ساخته و زمینه را برای تولید ارقام با کیفیت خوب در مناطق مختلف کشور فراهم می‌سازد و حتی به ایجاد دسته‌بندی تجاری (براندینگ) در مقوله تولید، صادرات و تجارت داخلی و بین‌المللی این محصول منجر شود.

در کشور ما به‌دلیل تنوع آب و هوایی، تغییرات حاصلخیزی خاک از منطقه‌ای به منطقه دیگر و توسعه کشاورزی ناهمگن گندم‌هایی با کیفیت‌های متفاوت (در مناطق مختلف) تولید می‌شوند. بنابراین به‌منظور استفاده از پتانسیل‌های کیفی حاصل از نظام‌های زراعی و اکولوژیکی مناطق مختلف و دستیابی به محصول یکنواخت و برتر، محصولات مختلف تولیدی را با یکدیگر مخلوط می‌نمایند، زیرا اختلاط یکی از راه‌های ارتقای کلی کیفیت گندم است و با این عمل کمبودهای ارقام ضعیف برطرف می‌شود؛ علاوه بر موارد مذکور، دسترسی به تولید آرد با کیفیت بالا که مستلزم ترکیب بهینه گونه‌های مختلف گندم است نیز فراهم می‌گردد. بنابراین عمل اختلاط منجر به ایجاد انگیزه اقتصادی برای دستیابی به محصول بهتر و یکنواخت برای مصرف (کاهش ضایعات آرد و نان) خواهد شد و لذا تولید ارقام گندم با قدرت گلوتن بالا به منظور تضمین خاصیت اصلاحی آرد حاصل از گندم‌های تولیدی مناطق مختلف روی هم دیگر و خنثی‌سازی درصد‌های قابل قبول خسارت سن گندم در مناطق آلوده به این

آفت از اهمیت زیادی برخوردار است.

در حال حاضر مسائل پس از برداشت (شامل انتقال، انبارش، خرید جداگانه گندم‌های مختلف، فرآوری مناسب هر نوع گندم و توزیع فرآورده‌های حاصل از آن) در حیطه وظایف وزارت بازرگانی است و چالش‌های مربوط به آن از حیطه فعالیت‌های به‌نژادی و به‌زراعی خارج است. هر ساله شرکت بازرگانی دولتی براساس ضوابط و مقررات مصوب اقدام به خرید گندم تولیدی کشاورزان می‌نماید. این خرید همواره براساس جدول کیفیت گندم که به‌صورت مشترک توسط وزارت جهاد کشاورزی و وزارت بازرگانی تهیه می‌شود انجام می‌گردد. این جدول نشان‌دهنده کیفیت گندم می‌باشد و قیمت براساس کیفیت گندم تعیین می‌گردد. هر ساله عرف این بود که قیمت تضمینی تعیین شده به‌عنوان حداقل قیمت برای گندم‌هایی که دارای حداقل کیفیت گندم خوراکی دارند در نظر گرفته شود و براساس آن گندم‌هایی که در آن گروه قرار می‌گرفتند قیمت تضمینی را دریافت می‌کردند و گندم‌کارانی که گندم تولیدیشان دارای کیفیت بالاتری بود قیمت بالاتری را دریافت می‌نمودند. در سال جاری وزارت بازرگانی بدون توجه به نظر وزارت جهاد کشاورزی اقدام به تغییر جدول کیفی خرید گندم نموده و قیمت تضمینی را برای گندم‌هایی قرار داده که دارای بالاترین کیفیت هستند و گندم‌هایی که در سال قبل قیمت تضمینی را به ازای هر کیلو دریافت می‌کردند امسال در ردیف گندم‌های درجه دو قرار گرفته‌اند و کشاورز متضرر شده است. وزارت بازرگانی مدعی است برای بالا بردن کیفیت گندم و آرد حاصل از آن این جدول را تغییر داده است. براساس مستندات موجود تا سال گذشته وزارت بازرگانی با توجه به استانداردهای جهانی ۲ درصد افت غیرمفید و تا ۴ درصد افت مفید را برای گندم‌هایی که شرایط دریافت قیمت تضمینی را احراز نموده‌اند کافی می‌دانست، اما امسال برای بالاتر بردن کیفیت اقدام به سخت‌گیری در کنترل گندم‌های خریداری کرده نموده است و افت مفید را به ۱ درصد و غیرمفید را به ۲ درصد کاهش داده است.

جدول ۱۲. جدول خرید گندم معمولی بر مبنای افت ۲ و ۴ در سال ۱۳۹۰ (بر اساس سنوات گذشته)

(قیمت پایه ۳۶۰۰ ریال)

مفید	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	غیر مفید
۰	۳۷۲۶	۳۷۱۲	۳۶۹۸	۳۶۸۴	۳۶۷۰	۳۶۵۶	۳۶۴۲	۳۶۲۸	۳۶۱۴	۳۶۰۰	۳۵۸۶	
۱	۳۶۹۱	۳۶۷۷	۳۶۶۳	۳۶۴۹	۳۶۳۵	۳۶۲۱	۳۶۰۷	۳۵۹۳	۳۵۷۹	۳۵۶۵	۳۵۵۱	
۲	۳۶۵۶	۳۶۴۲	۳۶۲۸	۳۶۱۴	۳۶۰۰	۳۵۸۶	۳۵۷۲	۳۵۵۸	۳۵۴۴	۳۵۳۰	۳۵۱۶	
۳	۳۶۲۱	۳۶۰۷	۳۵۹۳	۳۵۷۹	۳۵۶۵	۳۵۵۱	۳۵۳۷	۳۵۲۳	۳۵۰۹	۳۴۹۵	۳۴۸۱	
۴	۳۵۸۶	۳۵۷۲	۳۵۵۸	۳۵۴۴	۳۵۳۰	۳۵۱۶	۳۵۰۲	۳۴۸۸	۳۴۷۴	۳۴۶۰	۳۴۴۶	
۵	۳۵۵۱	۳۵۳۷	۳۵۲۳	۳۵۰۹	۳۴۹۵	۳۴۸۱	۳۴۶۷	۳۴۵۳	۳۴۳۹	۳۴۲۵	۳۴۱۱	
۶	۳۵۱۶	۳۵۰۲	۳۴۸۸	۳۴۷۴	۳۴۶۰	۳۴۴۶	۳۴۳۲	۳۴۱۸	۳۴۰۴	۳۳۹۰	۳۳۷۶	
۷	۳۴۸۱	۳۴۶۷	۳۴۵۳	۳۴۳۹	۳۴۲۵	۳۴۱۱	۳۳۹۷	۳۳۸۳	۳۳۶۹	۳۳۵۵	۳۳۴۱	

مأخذ: وزارت بازرگانی.

جدول ۱۳. جدول خرید گندم معمولی بر مبنای افت ۲ و ۴ در سال ۱۳۹۰

(قیمت پایه ۳۶۰۰ ریال)

مفید	۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	غیر مفید
۰	۳۶۷۲	۳۶۵۹	۳۶۴۵	۳۶۳۱	۳۶۱۷	۳۶۰۳	۳۵۸۹	۳۵۷۵	
۱	۳۶۲۸	۳۶۱۴	۳۶۰۰	۳۵۸۶	۳۵۷۲	۳۵۵۸	۳۵۴۴	۳۵۳۰	
۲	۳۵۸۳	۳۵۶۹	۳۵۵۵	۳۵۴۱	۳۵۲۷	۳۵۱۳	۳۴۹۹	۳۴۸۵	
۳	۳۵۳۸	۳۵۲۴	۳۵۱۰	۳۴۹۶	۳۴۸۲	۳۴۶۸	۳۴۵۴	۳۴۴۰	
۴	۳۴۹۳	۳۴۷۹	۳۴۶۵	۳۴۵۱	۳۴۳۷	۳۴۲۳	۳۴۰۹	۳۳۹۵	

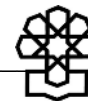
مأخذ: همان.

جدول ۱۴. شاخص‌های اصلی کیفیت گندم‌های خریداری شده توسط وزارت بازرگانی

در سال‌های گذشته

عنوان	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
رطوبت (درصد)	۸/۶۶	۷/۳۹	۸/۰۵	۸/۴۶	۸/۶	۸/۱۱
هکتو لیتر (درصد)	۷۸/۵	۷۹	۷۹/۰۹	۷۸/۹۷	۷۸/۹۴	۷۹/۴۴
پروتئین در ماده خشک (درصد)	۱۱/۹۸	۱۲/۰۷	۱۱/۹۶	۱۲/۳۴	۱۲/۰۷	۱۲/۴۷
گلوتن مرطوب (درصد)	۲۵/۱۵	۲۵/۳	۲۶/۱۷	۲۷/۱۱	۲۶/۳۱	۲۷/۷۲
دانه‌های سن زده (درصد)	۱/۰۶	۰/۹۸	۰/۷۴	۰/۸۲	۱/۰۳	۰/۷۶
افت مفید (درصد)	۲/۲	۲/۱۱	۲/۵۳	۰/۵۴	۲/۴۱	۲/۱۶
افت غیر مفید (درصد)	۰/۹۲	۱/۲۳	۰/۸۴	۰/۵۱	۰/۸۲	۰/۵
مقدار خرید گندم (تن)	۱۱۲۰۰۱۵۸	۱۰۹۳۲۱۸۷	۱۱۳۹۸۰۵۵	۱۱۸۲۷۲۹۸	۳۷۷۵۳۸۳	۸۹۰۲۵۱۶

مأخذ: همان.

آمارهای منتشره توسط وزارت بازرگانی نشان می‌دهد که در ۸ سال اخیر گندم‌های خریداری شده توسط شرکت بازرگانی دولتی ایران همواره دارای کیفیتی فراتر از استانداردهای موجود بوده است و گندم‌ها مشکل کیفیتی نداشته‌اند.

اما در سال جاری شرایط خرید تضمینی را به یکباره از ۲ و ۴^۱ به ۱ و ۲ تغییر دادند و ادعا می‌شود که در این شرایط کشاورزان لزوم به‌زراعی را بهتر احساس می‌کنند. لازم به تذکر است اساس قرار دادن قیمت تضمینی برای ترغیب کشاورزان و اطمینان آنان از حداقل درآمد در ازای تولید گندم می‌باشد و رعایت شرایط به‌زراعی باید موجب افزایش درآمد کشاورز از حداقل قیمت لحاظ شده شود نه اینکه کشاورز در شرایط تحمل انواع مشکلات نظیر خشکسالی و... با وضعیتی مواجه شوند که گندم تولیدی خود را با قیمتی کمتر از قیمت تضمینی به فروش برساند.

اگر کشاورزی در سال‌های گذشته شرایط به‌زراعی را رعایت می‌نمود و گندمی با کیفیت ۱ و ۲ (براساس جدول پاکی) تولید می‌کرد حدود ۵ درصد درآمد بیشتر کسب می‌نمود درحالی که در سال جاری اگر همان کشاورز گندمی با کیفیت عالی تولید نماید فقط قیمت تضمینی نصیبش می‌شود و کشاورزانی که براساس روال سال‌های اخیر گندمی با کیفیت ۲ و ۴ تولید و عرضه می‌کرده‌اند امسال با افتی حدود ۵ درصد در قیمت خرید تضمینی مواجه می‌شوند. روال در پیش گرفته شده به نظر می‌رسد بیشتر جنبه تنبیهی دارد و در سال‌های آینده به جای اینکه کشاورزان را به سوی به‌زراعی پیش ببرد آنها را از کشت گندم دلسرد نموده و در نهایت در سال‌های آینده با کاهش تولید گندم، نیاز به واردات گندم تشدید می‌شود.

معضل عمده دیگری که می‌تواند با این شکل سیاستگذاری در زمینه خرید تضمینی پدید آید، سرازیر شدن گندم‌های تولیدی کشاورزان به بازار گندم دامی است. مانند همان اتفاقی که در سال ۱۳۸۷ افتاد و به‌علت بالا رفتن قیمت خوراک دام، گندم‌های خوراکی وارد بازار گندم دامی شد و دولت را واداشت که طی یک سیاستگذاری مناسب قیمت خرید تضمینی را حدود ۳۰ درصد افزایش دهد.

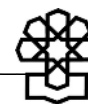
نگاهی گذرا به آمارهای رسمی وزارت بازرگانی درخصوص کیفیت گندم خریداری شده در استان‌ها نشان می‌دهد که در اکثر استان‌ها کیفیت گندم تولیدی در سال‌های قبل مناسب بوده است.

۲.۱ و ۴ به مفهوم ۲ درصد افت غیرمفید و ۴ درصد افت مفید برای گندم جهت احراز شرایط مورد نیاز دریافت قیمت تضمینی بوده است که در سال جدید، وزارت بازرگانی این استاندارد را به ۱ و ۲ مفهوم یک درصد افت غیرمفید و ۲ درصد افت مفید تغییر داده است.

جدول ۱۵. کیفیت گندم تولیدی به تفکیک استان

نام استان	هکتو لیتر (کیلو به هکتو لیتر)	گلوتن مرطوب (درصد)	پروتئین (درصد)	دانه‌های شکسته و چروکیده (درصد)	دانه‌های سن زده (درصد)	مقدار خرید گندم (تن)
گلستان	۸۰/۷۴	۲۸/۴	۱۲/۶۴	۰/۲۳	۰/۳۴	۹۸۳۸۸۷
خوزستان	۸۰/۹۸	۲۸/۲۷	۱۲/۶۶	۰/۲۵	۰/۰۲	۹۲۶۷۱۵
فارس	۷۸/۳۹	۲۷/۳۵	۱۳/۵۴	۰/۳	۱/۱۴	۸۲۸۶۴۴
خراسان رضوی	۷۸/۰۹	۲۵/۹۸	۱۲/۰۷	۰/۵۷	۰/۴۷	۷۴۴۶۷۴
کرمانشاه	۸۰/۵۳	۲۸/۹	۱۲/۶۲	۰/۴۶	۰/۳۹	۶۹۰۱۰۱
کردستان	۸۱/۵۶	۲۶	۱۱/۱	۰/۷۷	۱/۰۶	۵۹۷۵۶۲
آذربایجان غربی	۸۰/۲۲	۲۳/۰۴	۱۱/۱۶	۰/۲۳	۰/۵۸	۵۴۴۸۲۲
اردبیل	۷۹/۰۴	۲۶/۳۵	۱۲/۱۵	۰/۳۳	۰/۴۸	۴۹۱۶۷۴
لرستان	۸۰/۵۴	۲۷/۵۶	۱۱/۰۲	۰/۱۰۶	۰/۸۸۵	۳۹۶۵۰۹
همدان	۷۸/۵۴	۲۴/۶	۱۱/۲۴	۰/۵۲	۱/۵۶	۳۵۸۶۱۴
مرکزی	۷۷/۴	۲۵/۲	۱۰/۸۸	۰/۵	۰/۸	۳۴۵۳۷۳
آذربایجان شرقی	۷۹/۵۱	۲۷/۴۸	۱۱/۴	۰/۴۵	۰/۴۵	۳۱۶۳۵۹
زنجان	۸۱/۴۸	۲۶/۷	۱۱/۶۳	۱/۲۲	۰/۷۸	۲۳۷۳۲۳
خراسان شمالی	۷۸/۲۲	۲۶/۱	۱۲/۰۶	۰/۰۶	۰/۱۴	۲۰۹۳۱۰
اصفهان	۷۹/۰۹	۲۹/۷۶	۱۲/۵۴	۰/۴۳	۱/۰۹	۱۸۴۲۱۷
تهران	۷۹/۱۹	۲۷/۰۳	۱۲/۶۹	۰/۱۸	۱/۳۹	۱۴۴۵۸۴
قزوین	۸۰/۴۴	۲۵/۶	۱۱/۳۵	۰/۲	۰/۵۱	۱۱۹۹۸۲
مازندران	۸۱/۱۴	۲۹/۱	۱۳/۸۷	۰/۰۸	۰/۴۲	۱۱۵۰۱۴
کرمان	۸۰/۳۴	۲۹/۷۷	۱۳/۵۲	۰/۰۹	۰/۳	۹۴۴۳۵
ایلام	۸۱/۳۴	۳۲/۵	۱۴/۶۲	۰/۳۲	۰/۰۱	۹۴۱۰۹
سمنان	۷۶/۶۵	۲۳/۲۲	۱۱/۷۵	۰/۳۱	۰/۵۱	۹۳۵۴۱
چهارمحال و بختیاری	۷۸/۱۶	۲۶/۹۷	۱۱/۵۸	۰/۵۳۱	۰/۵۵	۸۲۹۲۹
سیستان و بلوچستان	۷۸/۸۷	۲۶/۸	۱۰/۸۴	۰/۴	۰/۱۸	۴۷۵۷۶
خراسان جنوبی	۷۸/۴۷	۲۸/۷	۱۱/۹۸	۰/۷۶	۰/۵۰۶	۴۷۴۴۶
قم	۸۰/۰۵	۲۷/۸	۱۴/۱۱	۰/۵۶	۱/۳۶	۴۶۰۰۴
هرمزگان	۸۰/۷۹	۳۰/۵	۱۲/۹۹	۰/۸	۱/۰۷	۴۵۳۰۰
یزد	۷۹/۶۵	۲۷	۱۱/۹۸	۰/۳۴	۰/۶۲	۲۹۸۰۸
کهگیلویه و بویر احمد	۸۱/۰۴	۲۹/۵۵	۱۳/۱۹	۰/۳۷	۰/۰۷	۲۰۹۲۶
گیلان	۷۸/۸	۲۵	۱۲/۶۳	۰/۱۴	۱/۳۴	۲۰۷۴۵
بوشهر	۸۰/۲۴	۳۲/۲	۱۴/۱۶	۰/۰۶	۰/۱	۱۴۵۱۳

مأخذ: وزارت بازرگانی.

بررسی آمارهای رسمی ملی و استانی وزارت بازرگانی نشان می‌دهد که متوسط کیفیت گندم‌های خریداری توسط آن وزارتخانه از حد مطلوبی برخوردار بوده است. براساس آمارهای غیررسمی وزارت جهاد کشاورزی حدود ۸۰ درصد گندم‌های تولیدی این بخش دارای کیفیت مناسبی هستند و فقط ۲۰ درصد از آنها که بیشتر شامل گندم مناطق دیم می‌باشد از لحاظ پارامترهای کیفی دچار کیفیت ضعیف هستند. همان‌گونه که پیش‌تر ذکر شد قیمت خرید تضمینی گندم این ضمانت را برای گندم‌کاران ایجاد می‌کند که اگر محصولشان دارای حداقل کیفیت گندم خوراکی را باشد به صورت تضمینی خریداری می‌شود و گندم‌هایی با کیفیت بالاتر با قیمت بالاتری خریداری می‌گردد. حال آنکه در سال جاری روند تقریباً معکوس شده است و گندم‌کارانی که گندمی با کیفیت خوب تولید می‌کنند کف قیمتی ۳۶۰۰ ریال را دریافت می‌کنند و کشاورزانی که اکثراً محصولشان تحت تأثیر خشکسالی سال جاری آسیب دیده است و حتی اگر همان قیمت ۳۶۰۰ ریال هم برای آنها اجرا شود با مشکل تأمین هزینه‌ها مواجه خواهند شد افت قیمت تنبیهی در نظر گرفته می‌شود.

برای مثال اگر کشاورزی در سال گذشته گندم با کیفیت ۱ و ۲ تولید نموده‌اند نسبت به خرید تضمینی حدود ۱/۱ درصد پاداش دریافت می‌نمودند درحالی که در سال جاری همان کشاورز اگر با رعایت شرایط به زراعی باز هم گندم با کیفیت عالی تولید کند فقط قیمت تضمینی نصیبش می‌شود. این در شرایطی است که وزارت بازرگانی اصلاح جدول پاکی گندم را در جهت تشویق زارع می‌داند، اما این تشویق موجب کاهش درآمد زارع خواهد شد.

از طرف دیگر کشاورزی که در سال قبل گندمی با کیفیت ۲ و ۴ به سیلو تحویل داده و قیمت تضمینی را دریافت نموده امسال با همان کیفیت با افت قیمت حدود ۵ درصد مواجه خواهد شد. عموماً گندم‌هایی که دارای کیفیت ۲ و ۴ هستند مربوط به مناطق کم‌بازده بوده و تولیدکنندگان گندم در این مناطق به دلیل کم بودن تولید با کمبود درآمد مواجه شده‌اند.

یافته‌های میدانی نیز نشان می‌دهد با تغییر در جدول پاکی گندم در سال جاری، تاکنون گندم تعداد زیادی از کشاورزان به بهانه سن‌زدگی تحویل گرفته نشده است. در این خصوص نکات ذیل قابل تأمل است:

۱. سن‌زدگی گندم عموماً در سطح کشور به فراخور اقلیم منطقه دیده می‌شود، اما نکته مهم این است که برای سن‌زدگی گندم درصد استاندارد وجود دارد که معمولاً در حدود ۲ درصد در نظر گرفته می‌شود. نگاهی گذرا به کیفیت گندم‌ها در جدول ۱۴ نشان می‌دهد که حداکثر سن‌زدگی در سال‌های اخیر و در سطح ملی کمتر از ۱/۱ درصد می‌باشد و در سطح استان‌ها هم هم‌مدان با ۱/۵ درصد دارای بالاترین رکورد در سن‌زدگی است، پس مشاهده می‌شود که آمارهای استانی هم در

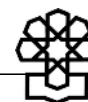
مورد مسئله سن‌زدگی، مشکل حاد و غیراستانداردی را نشان نمی‌دهد.

۲. مسئله دوم شباهت علائم سن‌زدگی و بادزدگی در دانه‌های گندم می‌باشد، همان‌گونه که گفته شد مراکز خرید گندم در اختیار وزارت بازرگانی است و ممکن است مسئولان خرید به علت عدم تخصص کشاورزی کافی، قادر به تفکیک اثر سن‌زدگی و بادزدگی از هم نبوده به اشتباه درصد سن‌زدگی گندم‌ها را بالا در نظر می‌گیرند.

۳. براساس آمارهای رسمی وزارت بازرگانی در سال ۱۳۸۸ فقط ۵ استان دارای درصد سن‌زدگی بالاتر از ۱/۱ درصد می‌باشد که از مجموع کل گندم خریداری شده حدود ۷ درصد را شامل شده است و در مقابل ۵۷ درصد از کل خرید تضمینی سال ۱۳۸۸ درصد سن‌زدگی کمتر از ۰/۵ درصد داشته‌اند و در سطح ملی نیز از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸ متوسط درصد سن‌زدگی در سطح کشور کمتر از ۱ درصد بوده است و این خود دلیل دیگری است که ثابت می‌کند که عمده محصول گندم ما از نظر کیفیت سطح نسبتاً خوبی دارد و نیاز به اصلاح جدول پاکی نبوده است.

۴. در جدول پاکی سال جاری عنوان شده که به ازای هر یک درصد سن‌زدگی ۱۰۰ ریال از قیمت گندم کسر خواهد شد. البته اینکه وزارت بازرگانی به درستی به مسئله سن‌زدگی پرداخته شکی نیست، اما به نظر می‌رسد روش درستی برای بهبود کیفیت گندم اتخاذ نکرده است. براساس آمارهای وزارت بازرگانی متوسط سن‌زدگی در ۸ سال اخیر در کشور حدود ۱ درصد بوده است و در سال جاری نیز با توجه به خشکسالی و افزایش احتمال خطر حمله سن، وزارت جهاد کشاورزی در سطح وسیعی به مبارزه با سن پرداخته و براساس آمار منتشره معاونت تولیدات گیاهی این وزارت، سطح مبارزه با سن تقریباً نسبت به سال قبل ۳ برابر شده است. با این حال کارشناسان این معاونت معتقدند علیرغم این مبارزه گسترده، متوسط ملی سن‌زدگی تقریباً برابر با متوسط چند سال اخیر یعنی حدود ۱ درصد می‌باشد. لذا این تصمیم وزارت بازرگانی عملاً ۱۰۰ ریال به ازای هر کیلو از درآمد کشاورزان گندم کار می‌کاهد.

همان‌گونه که پیش‌تر مطرح شد جدول پاکی براساس دو خصوصیت افت مفید و افت غیرمفید طراحی شده که افت مفید دربردارنده خصوصیتی مانند دانه‌های شکسته و خرد شده می‌باشد. وجود دانه‌های شکسته و خرد که به‌طور میانگین در گندم تولیدی کشور حدود ۲ درصد را شامل می‌شود، تحت تأثیر تکنولوژی برداشت می‌باشد. خرد شدن دانه‌های گندم و یا مخلوط بودن آن با کاه و کلس، بیش از آن که به تولیدکنندگان مربوط باشد، یک معضل تکنولوژیک است و ارتباط مستقیم با کیفیت ماشین‌های برداشتی دارد که با فناوری ۲۰ تا ۳۰ سال قبل تولید شده و مورد استفاده قرار می‌گیرند.

تا زمانی که مراکز تولید صنعتی کشور خود را موظف به انجام پژوهش‌های توسعه‌ای و کاربردی برای بهبود محصولات نمی‌دانند و در بازار کم رقابت داخلی با تولید محصولات با فناوری قدیمی اقدام و در فروش آنها دچار مشکلی نیستند، تداوم تولید این نوع ماشین‌آلات و تجهیزات و تحمیل هزینه ناکارایی آنها بر دوش مصرف‌کنندگان در بخش کشاورزی صحیح نیست.

در مجموع جدول پاکی جدید برای گندم‌کارانی که دارای گندمی با کیفیت خوب (۱ و ۲) هستند ۱۰۰ ریال برای یک درصد سن‌زدگی و همچنین ۶۶ ریال عدم پرداخت پاداش کیفیت مناسب و در مجموع ۱۶۶ ریال متضرر خواهند شد و کشاورزان با تولید گندم معمولی (۲ و ۴) ۱۰۰ ریال برای سن‌زدگی و حدود ۱۳۰ ریال برای تغییر جدول پاکی و در مجموع ۲۳۰ ریال متضرر خواهند شد و اگر بین این دو عدد میانگین وزنی گرفته شود (۷۲ درصد گندم خوب و ۲۸ درصد گندم معمولی) در مجموع تولیدکنندگان گندم به ازای هر کیلو در سال جاری حدود ۱۸۴ ریال متضرر خواهند شد.

گاهی برای بهبود کیفیت آرد، نظریه واردات در مقابل صادرات مطرح می‌شود که این خود جای تأمل دارد، زیرا گندمی که از ایران صادر می‌شود حتماً گندم با کیفیت بالا و جزء بهترین گندم‌های تولید داخل (عموماً گندم‌های سه استان گلستان، فارس و خوزستان) خواهد بود. اما اطمینانی وجود ندارد که گندم‌های وارداتی از نظر کیفیت ضعیف‌تر از گندم‌های صادراتی نباشند.

ب) کیفیت آردهای تولیدی

کیفیت آردهای تولیدی تحت تأثیر دو عامل کیفیت گندم و فرآیندهای تولید آرد می‌باشد. سیستم تجارت گندم در کشورهای پیشرفته دنیا به‌گونه‌ای است که براساس کیفیت گندم، برندهای تجاری مختلفی وجود دارد و کشاورزان قیمت بالاتری برای فروش گندم با کیفیت، دریافت می‌نمایند. اما در ایران گندم ضعیف و قوی (از لحاظ کیفیت ذاتی) در هم خرید می‌شود و مخلوط می‌شوند و انگیزه زیادی در کشاورزان برای پیگیری تولید گندم با کیفیت وجود ندارد. البته حمل‌ونقل نامناسب انبارداری نامطلوب گندم به علت دریافت حجم زیاد گندم در دوره زمانی کوتاه و همچنین نامناسب بودن امکانات نگهداری می‌تواند تأثیر زیادی در افت کیفیت آردهای تولیدی بگذارد. غالباً با توجه به اینکه سیلوا نمی‌توانند به یک باره تمام گندم تولید شده را در خود جای دهند، گندم‌ها گاه هفته‌ها و ماه‌ها در معرض نور آفتاب، بارش‌های احتمالی (احتمال آن در فصل برداشت خیلی کم است ولی مسبوق به سابقه است) انواع حشرات، جوندگان و آفات قرار گرفته، موجب کاهش کیفیت گندم شده و در نهایت کیفیت آرد تولیدی کاهش معناداری خواهد داشت.

در مرحله بعدی باید گندم‌ها بوجاری شوند تا ناخالصی‌های آن گرفته شود و آماده آسیاب شدن شوند، اطلاعات میدانی به‌دست آمده گویای این مطلب هستند که در برخی موارد استانداردها

رعایت نمی‌شود و دانه‌های گندم قبل از آسیاب شدن مرحله پیش بوجاری را نمی‌گذرانند و به همین علت کیفیت آرد تولیدی کاهش می‌یابد.

نکته با اهمیت آنکه، ضایعات پس از برداشت که درصد قابل توجهی از کل ضایعات را شامل می‌شود در مرحله برداشت ۵ درصد، پس از برداشت تا مرحله آردسازی ۱۰ درصد و در تهیه، توزیع و مصرف نان حدود ۱۶ درصد برآورد می‌شود.

ج) مشکل کیفیت آرد استان تهران

استان تهران با جمعیتی حدود ۱۴ میلیون نفر^۱ یکی از قطب‌های مصرف گندم در کشور می‌باشد. اگر سرانه هر نفر را برای گندم حدود ۱۵۰ کیلو گرم در سال در نظر گرفته شود مصرفی بالغ بر ۲/۱ میلیون تن در سال مورد انتظار است. براساس آمارهای رسمی وزارت جهاد کشاورزی در سال ۱۳۸۸ که یک سال نرمال اقلیمی بود، تولید گندم در استان تهران حدود ۳۵۰ هزار تن بود که این خود مؤید کسری حدود ۱/۷۵ میلیون تنی گندم در این استان است.

این کسری تولید باید از دو منبع تأمین گردد:

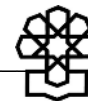
۱. واردات گندم از استان‌های دیگر به تهران: طبیعتاً اغلب استان‌های صادرکننده گندم، ابتدا گندم‌های درجه یک و با کیفیت بالا را در سیلوهای خود و برای مصرف استان خود انبار می‌کنند و گندم‌هایی با درجه کیفیت پایین‌تر را برای تأمین نیاز استان تهران می‌فرستند.
۲. واردات گندم از سایر کشورها: منبع دومی که گندم استان تهران از آن تأمین می‌شود گندم وارداتی از دیگر کشورهاست. اگر بپذیریم که گندم کشورهای توسعه‌یافته دارای کیفیت مناسب‌تری از کشورهای درحال توسعه‌ای مانند قزاقستان (صادرکننده گندم‌های سخت با کیفیت پایین‌تر از کشورهای توسعه‌یافته) می‌باشد لذا سهم واردات هر کدام از گروه‌ها می‌تواند بیانگر کیفیت گندم‌های وارداتی باشد.

جدول ۱۶. سهم واردات کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه در تأمین گندم وارداتی ایران (درصد)

عنوان	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹
کشورهای توسعه‌یافته	۱۰۰/۰۰	۱۴/۸۷	۹۵/۳۳	۴/۶۶	۳۶/۵۸
کشورهای کمتر توسعه‌یافته	۰	۸۵/۱۳	۴/۶۷	۹۵/۳۴	۶۳/۴۲

مأخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران.

۱. براساس آمار سازمان ثبت احوال در سال ۱۳۸۸.

آمارهای رسمی گمرک جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد بجز سال ۱۳۸۷ که کشور دچار خشکسالی شدید شد، از سال ۱۳۸۵ همواره سهم واردات گندم ایران از کشورهای در حال توسعه حداقل دو برابر کشورهای توسعه‌یافته بوده لذا احتمالاً کیفیت گندم‌های وارداتی واجد کیفیت مناسبی نبوده است.

به نظر می‌رسد که آردهای توزیعی در استان تهران متأثر از گندم‌های درجه ۲ استان‌های دیگر و کیفیت پایین گندم‌های وارداتی سال‌های اخیر از کیفیت مناسبی برخوردار نیستند ضمناً اغلب نانوايي‌های آزادپز نیز پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها تعطیل شده‌اند.

در سال‌های اخیر با رشد نانوايي‌های آزادپز در شهرهای بزرگ، به‌ویژه شهر تهران که بخشی از آرد خود را (آرد گندم با کیفیت و ارزش نانوايي خوب) از کارخانه‌های آرد خصوصی خریداری می‌کردند موجب شد که بخش خصوصی نیز به خرید گندم و تهیه آرد با کیفیت و عرضه آن، به این بازار جدید رو به گسترش اقدام کند. وجود این نانوايي‌ها که اغلب از امکانات سخت‌افزاری و فضای مناسب‌تر و نیروی انسانی کارآمدتر از نانوايي‌های سنتی برخوردار و از آردهای با کیفیت‌تر استفاده می‌کردند در بهبود عمومی کیفیت نان در شهر تهران مؤثر بود. این نانوايي‌ها در راستای خدمات بهتر خود، قیمت بالاتری برای نان تولیدی دریافت می‌کردند. اما پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و یکسان شدن قیمت نان در سطح شهر تهران، اغلب این نانوايي‌ها تعطیل شده‌اند و بقیه آنها نیز از آرد دولتی با نرخ جدید استفاده کرده و به‌علت کاهش کیفیت، تولید محصولی مانند دیگر نانوايي‌های شهر را دارند. درحالی که با توجه به آزادسازی قیمت نان و سایر محصولات حاصل از گندم در کشور، نیاز است تا تولیدکنندگان به استفاده از گندم‌های با کیفیت مطلوب تشویق و حمایت شوند.

تحلیل و نتیجه‌گیری

در شرایط معمول اقتصاد، این عرضه و تقاضاست که قیمت محصول را در بازار تعیین می‌کند، اما در شرایط فعلی اقتصاد و به خصوص در کشور، پارامترهای دیگری نیز در تعیین قیمت تعادلی کالاها نقش دارند. گندم یکی از کالاهایی است که به‌دلیل اهمیتش همواره در معرض توجه مدیریت اقتصادی جامعه بوده است. این کالای استراتژیک علاوه بر اینکه به‌عنوان قوت غالب مردم کشور محسوب می‌گردد، منبع درآمد اصلی و در مواردی بدون جایگزین کشاورزان و تولیدکنندگان سنتی در مناطق روستایی است و لذا نمی‌توان به آن به‌عنوان یک کالای صرفاً اقتصادی نگریست، بلکه جنبه معیشتی و ارزشی غالبی بر آن حاکم است و قیمتگذاری چنین کالای حساس و استراتژیکی به

همان اندازه می‌تواند واجد اهمیت باشد.

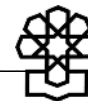
قانون خرید محصولات کشاورزی با قیمت تضمینی که از سال ۱۳۶۹ توسط مجلس محترم شورای اسلامی به تصویب رسید و در چند مرحله اصلاحاتی بر آن مترتب گردید، ناظر بر این واقعیت است که علاوه بر تأمین خرید و ذخیره محصولات اساسی کشاورزی، به نفع مصرف‌کننده، ضمانت لازم برای تولید و تداوم آن را در یک شرایط پایدار و منصفانه برای تولیدکننده نیز فراهم نماید. مکانیسم انجام این امر، براساس قانون در یک فرآیند تخصصی و کارشناسی آنالیز قیمت منجر به تعیین قیمت در شرایط بسته بازار می‌گردد که با توجه به ملاحظه نرخ تورم سالیانه، به موجب نص قانون، لازم‌الاجرا می‌گردد.

مهمترین نکته در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، تأکید آن بر کاهش نیافتن یارانه پرداختی به تولیدکنندگان بخش کشاورزی و حمایت از آنان به طریق پرداخت کمک‌های بلاعوض یا یارانه سود تسهیلات و یا وجوه اداره شده است. در گذشته ادعا می‌شد که برای خنثی کردن آثار منفی اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر کشاورزان و به‌ویژه تولیدکنندگان کالاهای اساسی مانند گندم، از محل سی درصد (۳۰٪) مقرر در ماده (۸) این قانون، مبلغی به قیمت‌های تضمینی افزوده خواهد شد، اما به‌جای این اقدام، اجرای ناصحیح قانون خرید تضمینی در سال جاری نیز ادامه یافت و علاوه بر آن با تغییر در جدول پاکی گندم که مبنای تعیین کیفیت و انجام خرید تضمینی است بر مشکلات تولیدکنندگان گندم افزوده شده است.

نتایج مطالعات انجام یافته از وضعیت تولید و مشکلات تولیدکنندگان گندم در سال ۱۳۹۰ نشان داده است که:

۱. آمار هواشناسی نشان می‌دهد که سال ۱۳۹۰ با بارش حدود ۱۸۱ میلیمتری، سال خوبی برای کشاورزی ایران و خصوصاً تولیدات دیم نبوده است. گندم‌های دیم در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ در پاییز با کمبود رطوبت جهت استقرار مناسب مواجه شدند و آنگاه در مهمترین زمان برای تولید یعنی باران بهار با افت نسبی مواجه شد که موجب افت عملکرد در تولید گندم و به‌ویژه تولید گندم دیم شده است. این درحالی است که در شرایط بروز خشکسالی در کشور و همراه شدن آن با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها که هزینه‌های تولید هر کیلو گرم گندم را افزایش داده است، وزارت بازرگانی بر تغییر و اصلاح جدول پاکی گندم (پایه خرید گندم) اصرار دارد.

۲. در راستای حمایت از تولید کشاورزی، قانون خرید تضمینی وضع گردید و چنان که از مفاد قانون خرید تضمینی مستفاد می‌شود این قانون در جهت حمایت از تولیدکنندگان و ایجاد تعادل در هزینه‌های تولید و درآمدهای کشاورزان وضع شده است لذا در تعیین قیمت تضمینی ضمن در نظر

گرفتن هزینه‌های تولید، سود عادلانه‌ای نیز برای تولیدکننده در نظر گرفته می‌شود. ضمناً هدف این قانون خارج کردن مازاد نیاز بازار از طریق خریدهای دولتی است تا از ناعادلی بازار و کاهش قیمت‌ها و ضرر تولیدکنندگان جلوگیری کند، اما در سال‌های اخیر، همواره قیمت خرید تضمینی اعلامی حدود هزینه تمام شده بوده است. در سال زراعی گذشته هزینه تمام شده یک کیلوگرم گندم ۳۳۳ تومان و نرخ خرید تضمینی ۳۳۰ تومان بوده است و در سال زراعی جاری نیز هزینه تمام شده (بدون احتساب هزینه‌های ناشی از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها) یک کیلوگرم گندم ۳۶۱ تومان و نرخ خرید تضمینی ۳۶۰ تومان تعیین شده است. در واقع در چند سال اخیر سودی برای تولیدکننده در نظر گرفته نشده است و اغلب درآمد کشاورزان به ارزش اجاره بهای زمین و سود سرمایه در گردش آنان محدود بوده است. علامت تأییدکننده این موضوع را در غیراقتصادی شدن سیستم اجاره‌داری زمین برای تولید گندم می‌توان مشاهده کرد.

۳. نرخ رشد قیمت تضمینی طی سال‌های اجرای برنامه دوم توسعه ۱۹ درصد، برنامه سوم توسعه ۱۸ درصد و در برنامه چهارم توسعه ۱۲ درصد بوده است این درحالی است که تبصره «۶» الحاقی به قانون تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی مصوب سال ۱۳۶۸ که در تاریخ ۱۳۸۴/۳/۳۰ به آن افزوده شده است بر تعیین قیمت خرید تضمینی محصولات اساسی کشاورزی حداقل معادل نرخ تورم سالیانه تأکید دارد. اجرای این حداقل، مستلزم تعیین قیمت ۴۱۷۵ ریال قیمت خرید تضمینی هر کیلوگرم گندم در سال ۱۳۹۰ است درحالی که قیمت تضمینی اعلام شده ۳۶۰۰ ریال است که ۵۷۵ ریال کمتر از حداقل مقرر شده در قانون است، البته این مشکل اجرای قانون، از زمان ابلاغ آن تاکنون همواره صورت گرفته است. شاید علت اعلام قیمت خرید تضمینی بسیار پایین و غیرواقعی (از جمله در نظر نگرفتن افزایش هزینه‌های ناشی از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها) در سال ۱۳۹۰، کاستن از آثار تورم انتظاری بوده است.

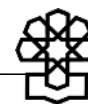
۴. نگاهی به قیمت فوب این محصول در بازارهای جهانی، نشانگر افزایش بطئی و خزانده نرخ آن بوده که با توجه به کاهش محصول در چند کشور مهم صادرکننده گندم، تداوم این روند حتی با آهنگی سریع‌تر قابل پیش‌بینی است. زیرا خشکسالی و وقوع سیل در آمریکا و اروپا تأثیر منفی شدیدی بر تولید محصولات کشاورزی داشته است. بدی آب و هوا در کانادا و روسیه و مناطق مختلف اروپا موجب کاهش شدید تولید محصولات کشاورزی شده است و در سال میلادی گذشته حدود ۲۰ میلیون تن از ذخایر جهانی گندم کاسته شده و میزان ذخایر جهانی گندم به کمتر از ۱۸۵ میلیون تن رسیده که این رقم کمترین رکورد از سال زراعی ۲۰۰۸ است. در نتیجه قیمت جهانی گندم در یک سال گذشته بیش از ۷۹ درصد رشد داشته است و در مجموع نگرانی درخصوص سطح تولید جهانی محصولات کشاورزی در سال ۲۰۱۱ نیز مانع از کاهش چشمگیر قیمت این محصولات خواهد شد.

۵. میزان نفت گاز مصرفی به‌ازای هر کیلوگرم گندم در سال‌های با تولید مناسب ۰/۱ لیتر و برق مصرفی ۰/۷۲ کیلو وات ساعت است که به‌واسطه افزایش قیمت این حامل‌های انرژی و کاهش عملکرد در تولید گندم (متأثر از خشکسالی) هزینه مستقیم حامل‌های انرژی بیش از ۲۴۰ ریال در سال زراعی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ برآورد می‌شود و محاسبات نشان می‌دهد که سهم انرژی در سال جاری حدود ۶/۷۵ درصد ارزش قیمت تضمینی گندم است.

۶. متوسط قیمت آب چاه‌ها در کشور تا قبل از قانون هدفمند کردن یارانه‌ها هر مترمکعب ۶۰۰ ریال و میانگین آب بهای کشت هر هکتار گندم آبی در کشور در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ حدود ۱۷۵ هزار تومان و در اراضی آبخور چاه‌ها (نیازمند پمپاژ و مصرف انرژی برای تأمین آب) به‌طور میانگین ۴۲۰ هزار تومان بود که فقط ۲۲ هزار تومان از این هزینه‌ها، هزینه مستقیم انرژی (به شکل نفت گاز و یا برق) بوده است. این هزینه برای چاه‌های با موتور دیزلی بوده و در چاه‌های دارای الکتروپمپ هزینه برق حدود ۲۰ هزار تومان بوده است که اکنون هزینه نفت گاز برای آبیاری یک هکتار گندم از طریق چاه‌های با موتور دیزلی به ۲۰۹ هزار تومان و هزینه برق برای آبیاری یک هکتار گندم از طریق چاه‌های با الکترو پمپ به ۱۰۰ هزار تومان رسیده است و این به معنای افزایش ۲۰ تا ۴۰ تومانی هزینه تولید هر کیلو گرم گندم در اراضی آبخور چاه‌ها صرفاً برای تأمین هزینه حامل‌های انرژی است.

۷. با توجه به اینکه هزینه انرژی، بخشی از آب بهاست و در کل هزینه تأمین از طریق چاه و قیمت آب استحصالی تا قبل از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مبلغ قابل ملاحظه‌ای نبوده است؛ آب بها پس از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بسیار بیشتر از افزایش هزینه ناشی از گران شدن حامل‌های انرژی افزایش داشته است. همچنین بخش قابل توجهی از چاه‌های کشاورزی و به‌ویژه چاه‌های فاقد مجوز نیازمند نفت گاز هستند و برقی کردن همه چاه‌ها به‌علت نبود شبکه انتقال برق به سر چاه و پرهزینه بودن چنین اقدامی امکانپذیر نیست.

۸. آثار غیرمستقیم افزایش هزینه انرژی و اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها ۲ تا ۳ برابر آثار مستقیم آن است. مواردی چون هزینه حمل تا مراکز تحویل، برداشت و جمع‌آوری محصول، سمپاشی و اجاره سمپاش، بارگیری و تخلیه گندم، کودپاشی (از سه مرحله کودپاشی گندم، یک مرحله به مقطع کاشت و دو مرحله در مقطع داشت انجام می‌شود)، هزینه حمل سوخت به سر مزرعه از مواردی است که متأثر از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها با افزایش هزینه روبرو شده‌اند. مثلاً هزینه حمل و نقل گندم از مزرعه تا محل تحویل، حدود سه برابر شده است. لذا اگر آثار غیرمستقیم را حداقل ۲ برابر در نظر بگیریم مجموع آثار اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در افزایش هزینه تولید یک کیلو گرم گندم

در سال زراعی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ بیش از ۷۰ تومان بوده است.

۹. دلیل تأثیر شدید آثار ثانویه در بخش کشاورزی سهم کم حامل‌های انرژی در بخش کشاورزی در شرایط قبل از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها و به عبارت دیگر بالا بودن سهم هزینه عوامل تولید از جمله نیروی انسانی (به واسطه کاربرد بودن بخش کشاورزی در شکل فعلی) است که سبب شده تا تأثیر تورم ثانویه طرح بر بخش کشاورزی حتی شدیدتر از آثار مستقیم تغییر قیمت حامل‌های انرژی شود.

۱۰. تولیدکنندگان گندم در سال ۱۳۹۰ به علت تعیین قیمت خرید تضمینی بدون در نظر گرفتن سود عادلانه برای تولیدکنندگان، بروز خشکسالی و کاهش عملکرد و بالا رفتن هزینه تمام شده هر کیلو گرم گندم تولیدی، افزایش هزینه‌های تولید و به‌ویژه هزینه تأمین آب، تغییر در جدول پاکی گندم، با مشکلات متعددی روبرو شده‌اند.

۱۱. وزارت بازرگانی با محدود کردن بحث کیفیت آرد نانوائی‌ها به گندم تولیدی کشاورزان و اخذ مجوز از دولت و معاونت محترم اول ریاست‌جمهوری، جدول پاکی گندم (پایه خرید گندم) را تغییر داده است و در مجموع جدول پاکی جدید برای گندم‌کارانی که دارای گندمی با کیفیت خوب (۱ و ۲) هستند، ۱۰۰ ریال برای یک درصد سن‌زدگی به علاوه ۶۶ ریال عدم پرداخت پاداش کیفیت مناسب و در مجموع ۱۶۶ ریال متضرر خواهند شد و کشاورزان با تولید گندم معمولی (۲ و ۴) ۱۰۰ ریال برای سن‌زدگی و حدود ۱۳۰ ریال برای تغییر جدول پاکی و در مجموع ۲۳۰ ریال متضرر خواهند شد. اگر بین این دو عدد میانگین وزنی گرفته شود (۷۲ درصد گندم خوب و ۲۸ درصد گندم معمولی) در مجموع تولیدکنندگان گندم به ازای هر کیلوگرم در سال جاری حدود ۱۸۴ ریال متضرر خواهند شد.

۱۲. اگر هزینه تولیدی را باید کشاورز پرداخت کند ضروری است که امکانات تکنولوژیک برای رسیدن به کارایی مناسب آن در داخل کشور فراهم شود و اگر به واسطه ضعف تجهیزات صنعتی، کارایی حامل انرژی پایین و یا میزان ضایعات بالاست، نباید فشار حاصل از آن برعهده تولیدکننده بخش باشد.

۱۳. بالا بودن قیمت محصولات علوفه‌ای همچون ذرت و جو در بازار در مقایسه با نرخ خرید تضمینی گندم در کشور، خطر استفاده از گندم خوراکی به‌عنوان گندم دامی در مرغداری‌ها و دامداری‌ها را به‌دنبال دارد.

۱۴. در مجموع افزایش هزینه ناشی از اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، کاهش درآمد ناشی از تغییر در جدول پاکی گندم (جدول خرید تضمینی گندم) حدود ۹۰ تومان برآورد می‌شود که اگر اختلاف قیمت تضمینی اجرا شده با حداقل قیمت قانون خرید تضمینی (معادل حداقل نرخ تورم

اعلامی بانک مرکزی) که حدود ۶۰ تومان است را به این مبالغ اضافه کنیم معادل ارزش اجاره بهای زمین و سود سرمایه در گردش آنان است که در جداول کارشناسی تعیین قیمت تضمینی در نظر گرفته شده و کشاورزان این مبالغ را به همراه ارزش کارشان در زمین درآمد تصور می‌کردند. حال اگر آثار خشکسالی و کاهش درآمد ناشی از آن را در نظر بگیریم، سال جاری سالی خواهد بود که تولیدکنندگان گندم متوجه می‌شوند که از تولید این محصول، هیچ درآمدی نداشته‌اند و این موضوع در سال‌های آینده تولید مهم‌ترین کالای تأثیرگذار بر امنیت غذایی کشور، یعنی گندم را در معرض خطر قرار می‌دهد.

پیشنهادها

۱. ضروری است که منافع زارعین به شکلی تأمین شود که آنان را همچنان نسبت به کشت گندم که در نهایت به تداوم امر خودکفایی منجر خواهد شد ترغیب کند. از طرف دیگر نگاهی به قیمت فوب این محصول در بازارهای جهانی، نشانگر افزایش بطئی و خزنده نرخ آن بوده که با توجه به از بین رفتن محصول در چند کشور مهم صادرکننده گندم، تداوم این روند حتی با آهنگی سریع‌تر قابل پیش‌بینی است. چون گندم صرفاً یک کالای اقتصادی نیست، بلکه کالای راهبردی و بسیار اثرگذار بر امنیت غذایی کشور است، ضروری است که عرضه و تقاضای آن هدایت شده و تنظیم بازار آن براساس منافع تولیدکننده، منافع مصرف‌کننده و منافع ملی صورت گیرد.

۲. لازم است وزارت محترم بازرگانی در ابتدای فصل زراعی و قبل از شروع فصل کشت گندم، میزان افت به ازای هر ۱ درصد سن‌زدگی را عنوان نماید تا کشاورزان با اطلاع از آن به برنامه‌ریزی برای کشت بپردازند، نه اینکه در پایان سال زراعی و در زمان برداشت در مقابل عمل انجام شده قرار گیرند.

۳. در سال زراعی ۱۳۸۶-۱۳۸۷ شرایط خشکسالی و آثار آن سبب شد که دولت برای کاستن از مشکلات، درحالی که در سال ۱۳۸۶ قیمت خرید تضمینی را افزایش نداده بود و برای سال ۱۳۸۷ مقدار کمی افزایش در نظر گرفته بود، در یک اقدام مناسب با افزایش مجدد قیمت خرید تضمینی گندم، قیمت را از ۲۲۵ تومان به ۲۸۰ تومان تغییر داد و در این سال قیمت خرید تضمینی از میزان تورم بالاتر قرار گرفت که در تشویق تولیدکنندگان گندم به تداوم تولید نقش مهمی ایفا کرد. برای کاستن از مشکلات متعدد تولیدکنندگان گندم در سال جاری و به‌ویژه آثار منفی اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، مانند سال ۱۳۸۷، ضروری است قیمت تضمینی مورد بازرنگری قرار گیرد و از محل سی درصد (۳۰٪) مقرر در ماده (۸) قانون خرید تضمینی این مبلغ به قیمت‌های تضمینی افزوده شود.

۴. جدول پاکی گندم به وضع سابق برگردد و برمبنای ۲ و ۴ محاسبه شود و علاوه بر خرید گندم براساس جدول پاکی گندم، خصوصیات کیفی بالاتر نیز مد نظر قرار گرفته و با قیمت بالاتر خریداری شوند. البته گندم‌های با کیفیت‌تر در صورت وجود شرایط رقابت در بازار می‌تواند از سوی بخش خصوصی و به قیمت‌های بالاتر از قیمت خرید تضمینی خریداری شوند.

۵. گندم‌های با افت مفید بیش از ۸ (حداکثر تا ۱۰) و افت غیرمفید بیش از ۵ (حداکثر تا ۷) و گندم‌های دارای سن‌زدگی بیشتر از ۲ درصد (حداکثر تا ۵ درصد) به‌منظور مصارف غیر از صنعت نان و به قیمت ۱۵ درصد کمتر از قیمت پایه خرید تضمینی گندم و گندم‌های با افت مفید و غیرمفید بیش از ۱۰ و ۷ و سن‌زدگی بالاتر از ۵ درصد به قیمت توافقی خریداری شود. به عبارت دیگر در شرایط خاص سال جاری کلیه محموله‌های گندم (چه استاندارد و چه غیراستاندارد) از سوی وزارت بازرگانی خریداری و در سال‌های آینده، علاوه بر کیفیت ظاهری به کیفیت ذاتی گندم (که از اهمیت بیشتری برخوردار است) نیز توجه شود.

۶. با توجه به آزاد شدن قیمت سوخت و افزایش هزینه حمل محصول از مزرعه به مراکز خرید، دولت این هزینه را جبران و نقداً به کشاورزان پرداخت نماید.

۷. برای سال‌های آینده، اجرای صحیح و کامل قوانین و در صورت نیاز اصلاح آنها و همچنین برقراری بیمه درآمدی برای جبران کاهش محصول و افزایش هزینه‌ها و در نهایت کاهش درآمد کشاورزان ضروری است.

۸. در میان‌مدت یکپارچه شدن سیستم تولید و اجزای پسین و پیشین آن ضروری است و در این راستا لازم است وظایف و تشکیلات بازرگانی کشاورزی به وزارت جهاد کشاورزی واگذار شود. نتایج گزارش نشان می‌دهد که اختلاف معناداری بین بحث کارشناسی با قیمت تعیین شده گندم وجود دارد که در نهایت کشاورز و تولیدکننده را با مشکلات جدی مواجه نموده و امنیت غذایی کشور را در آینده دچار مخاطرات جدی خواهد نمود.

منابع و مأخذ

۱. ایرانی، پرویز. بررسی ضایعات گندم از مرحله برداشت تا مصرف و طرق جلوگیری از آن، اجلاس تخصصی نان، انتشارات انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، ۱۳۷۴.
۲. ایرانی، پرویز. بررسی علل افت کیفیت و ضایعات نان در ایران و راه‌های برطرف کردن نارسایی‌ها، برگرفته از طرح تحقیقاتی ضایعات نان، سومین کنگره علوم زراعت و اصلاح نباتات ایران، دانشگاه تبریز، ۱۳۷۳.
۳. آمارنامه کشاورزی از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۵، معاونت امور برنامه‌ریزی و اقتصادی، دفتر آمار و اطلاعات، وزارت جهاد کشاورزی.

۴. آمارهای هواشناسی، سازمان هواشناسی کل کشور.
۵. بانک اطلاعات آماری دفتر آمار و اطلاعات وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۶۸ تا ۱۳۸۳.
۶. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
۷. برادران نصیری، مهران و جهانبخش، امامی. ارزیابی سیاست‌های تعرفه محصولات کشاورزی در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۸۸.
۸. برادران نصیری، مهران و علیرضا، جیران، جهانبخش، امامی. بررسی بازار تولید و تجارت فرآورده‌های دامی، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۸۹.
۹. برادران نصیری، مهران و دیگران. بررسی تولید و تجارت محصولات بخش کشاورزی، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۸۹.
۱۰. برادران نصیری، مهران و وهب، میرباقری. تحلیل آمارهای تولید در بخش کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۸۸.
۱۱. برادران نصیری، مهران و وهب، میرباقری. مطالعه مشکلات، چالش‌ها و سیاست‌های توسعه زیربخش زراعت و باغبانی (تولیدات گیاهی)، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۸۸.
۱۲. پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت جهاد کشاورزی
۱۳. سازمان خواروبار جهانی (فائو).
۱۴. سالنامه بارزگانی خارجی گمرگ جمهوری اسلامی ایران، سال‌های مختلف.
۱۵. سایت اتحادیه مرغداران کشور.
۱۶. شیخی، عبدالمجید. الگوی بهینه نظام توزیع و ذخیره‌سازی گندم، آرد و نان، وزارت جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۵.
۱۷. صمدی، محسن و حسین، صفایی. مروری بر آثار و پیامدهای اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها بر بخش کشاورزی، دفتر مطالعات زیربنایی، ۱۳۹۰.
۱۸. طوسی، ماندانا. برآورد قیمت تمام شده محصولات زراعی در سال ۱۳۸۹ و پیشنهاد قیمت تضمینی در سال ۱۳۹۰، وزارت جهاد کشاورزی، مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۸۹.
۱۹. غفارپور، معصومه. سهم نان در تأمین نیازمندی‌های تغذیه‌ای مردم، مجموعه مقالات اجلاس تخصصی، انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، ۱۳۷۴.
۲۰. مجرد، محمدحسین. بررسی علل ضایعات نان کشور و طرق جلوگیری از آن، مجموعه مقالات اجلاس تخصصی نان، انتشارات انستیتو تحقیقات تغذیه‌ای و صنایع غذایی کشور، ۱۳۷۴.

مجلس شورای اسلامی
مرکز پژوهش‌ها

شماره مسلسل: ۱۰۸۴۸

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تأثیر سیاست‌های اتخاذ شده در اجرای قوانین بر تولید و هزینه تمام شده
گندم در سال ۱۳۹۰

نام دفتر: مطالعات زیربنایی (گروه کشاورزی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: مهران برادران نصیری، محسن صمدی، وهب میرباقری

ناظر علمی: حسین صفایی

مقتضی: احمد توکلی (رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. گندم

۲. قیمت تضمینی

۳. هدفمند کردن یارانه‌ها

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۳/۳۰